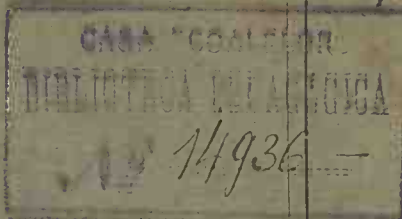

B. PETRICEICU-HASDEŪ.

D I N

ISTORIA LIMBEI ROMÂNE

- I. «Ghiocă» și «sglăvocă». Ună dubletă greco-latină în limba română.
- II. «Doina». Originea poeziei populare la Români.
- III. «Doina» restornă pe Resler.
- IV. «Zglobiă» cu ună respunsă lui Miklosich.
- V. «Voinicame» și «mişelame». Istoria unui sufix românesc despărut din limba română.
- VI. «Domname» și «turcame». Sufixul românesc «AME» la Macedo-români.
- VII. «Crescetu» și «urdică». Etimologia populară din epoca formațiunii limbei române.
- VIII. «Șugubetu» și «șugubină». Ună restă din influința juridică a Slavilor asupra limbei române.
- IX. «Ghiogă». O pagină din istoria armaturei române.
- X. «Nu e în toate dăile Pascile». Originea creștinismului la Români.

BUCURESCI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE (LABORATORII ROMÂNI).

No. 26. — STRADA ACADEMIEI. — No. 26.

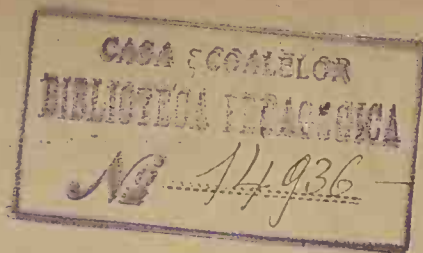
1883

B. P. HASDEŪ.

DIN ISTORIA LIMBEI ROMÂNE.

B. PETRICEȚU-HASDEU.

Librer

27097
Sublet

D I N

ISTORIA LIMBEI ROMÂNE

- 146659
- I. «Ghiocă» și «sglävocă». Unu dubletă greco-latină în limba română.
  - II. «Doina». Originea poeziei poporane la Români.
  - III. «Doina» restornă pe Roesler.
  - IV. «Zglobiă» cu unu răspunsă lui Miklosich.
  - V. «Voinicame» și «mișelame». Istoria unui sufixă romaniceă despărută din limba română.
  - VI. «Domname» și «turcame». Suffixulă romaniceă -AME la Macedo-români.
  - VII. «Crescetă» și «urdică». Etimologia poporană din epoca formațiunii limbei române.
  - VIII. «Șugubățu» și «șugubină». Unu restă din influința juridică a Slaviloră asupra limbei române.
  - IX. «Ghiogă». O pagină din istoria armaturei române.
  - X. «Nu e în toate dăilele Pascile». Originea creștinismului la Români.

BUCURESCI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE (LABORATORII ROMÂNI).

No. 26. — STRADA ACADEMIEI. — No. 26.

1883

27094

RC 332/06

Sprachforschung der ich anhängen und von der ich ausgehe, hat mich doch nie in der weise befriedigen können, dass ich nicht immer gern von den wörtern zu den sachen gelangt wäre; ich wollte nicht bloss häuser bauen, sondern auch darin wohnen...

J. Grimm.

B.C.U. Bucuresti

C146659

4R

ILUSTRILORŪ MEI AMICI ȘI MAGISTRI

G. J. ASCOLI

ȘI

HUGO SCHUCHARDT

B. P. II.

D. Titu Maiorescu, vechiul meu adversar literar, pe care tocmai de acela îl citez mai de preferință, de oră ce numai de părtinire pentru mine nu poate fi bănuțit; d. Titu Maiorescu, într'unu studiu publicat în *Convorbiri literare* pe 1882, pag. 407, îmi adresază următorul apel :

«Fie ca d-lu Hasdeu, ajunsu astăzi la înălțimea științei și vedându luarea a-minte și laudele Europei culte, cu dreptu cuvintu atrase asupra'si, să-și aducă a-minte că *noblesse oblige* și, părăsindu violențele personale din publicările de mai nainte și descureându-se mai curându din principie generale de lingvistică, să ne dea în sfârșit din comora cunoscintelor sale opera cea adevăratu însemnată și adevăratu națională, ce dintre toți Românii de astăzi nu-mai d-sa ne-o poate da : *Istoria limbii române*».

De o cam dată, pentru a arăta că amu aușit'o, mă grăbescu a responde măcaru în parte la acăstă măgulitoare dorință. Aprope toate cestiuile esențiale din «Istoria limbii române» se află aci, dar se află așa ȃicându condensate fie-care în câte unu singuru specimenu.

Astăzi mai alesu, cându d. Cihac, fără ca să mai vorbim de alți mai mărunțel, se sbuciumă nu numai a întări teoria lui

Rösler, dar încă—ceia ce este multă mai gravă—a înfățișa în lumina cea mai falsă toate elementele constitutive ale naționalității române, m'amă creșutul datoră a da cu o și înainte aceste câte-va fragmente «Din istoria limbii române».

Șapoă o «Istoriă a limbii române» ce alta pôte și trebui ea să cuprindă, decâtă paralelismulă între dezvoltarea la noi și dezvoltarea în Occidentulă a latinității d'asupra substraturiloră indigene? ce alta, decâtă stabilirea raporturiloră de filiațiune între dialectulă daco-românulă și dialectulă macedo-românulă, de unde va resulta dela sine pozițiunea dialectulă istriano-romanulă? ce alta, decâtă precisarea diferiteloră influințe etnice post-latine asupra limbii române, iar mai cu sémă definirea epocelă cândă ne-a surprinsă curentulă slaviculă și a naturelă acestulă curentulă?

Ei bine, toate aceste probleme sunt deja sgândărite în volumulă de față.

20 decembre 18-2.

I.

GHIOCŪ (DIOCŪ) și SGLĂVOCŪ (SGLĂVOGŪ, SCLĂVOCŪ,
SGLĂVOCIŪ)

UNŪ DUBLETŪ GRECO-LATINŪ ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

Există un fenomen foarte interesant, pe care un Francesu îl întrevăduse de pe la finea secolului al XVII, apoi toți l-au uitat în cursu de aproape două-sute de ani, pînă ce în zilele noastre, limba devenind obiectul unei adevărate științe, el a reapărut la lumină, căpătînd în Lingvistică un loc de onoare, mai cu seamă însă în studiul graurilor neolatine.

Iată o indicațiune bibliografică :

N. Catherinot, Les doublets de la langue française. Bourges, 1683, in-4;

A. Fuchs, Die romanischen Sprachen in ihrem Verhältnisse zum Lateinischen. Halle, 1849, in-8, pag. 124—34;

A. Brachet, Dictionnaire des doublets ou doubles formes de la langue française. Paris, 1868—71, in-8;

A. Coelho, Formes divergentes de mots portugais, in «Romania» t. 2 (1873), pag. 281—94;

M. Bréal, Les doublets latins, in «Mémoires de la Société de Linguistique» t. 1 (1869), pag. 162—70;

Carolina Michaëlis, Studien zur romanischen Wortschöpfung. Leipzig, 1876, in-8;

U. Conello, Gli allotropi italiani, in «Archivio glottologico» t. 3 (1879), pag. 285—419.

Chiară din această listă se vede deja, că fenomenul ce ne preocupă a fost botezat pînă acum în diferite moduri : dubleté, forme duble, forme diverginții, allotropi; calificațiunii pe lingă cari noi mai putem adăuga dittologie. (*Heyse*, *System der Sprachwissenschaft*, p. 210) și polimorfie (*A. Tobler* în *Literar. Centralblatt* 1876 p. 1086). Din toate acestea, termenul «dubletă», deși nu e perfect, totuși merită a fi preferit, ca cel mai scurt și cel mai răspândit.

Este un dublet atunci, când un singur cuvînt pătrunde într-o limbă pe două sau mai multe căi, fie-care cale dându-i o altă formă sau un alt sens, mai adesea un alt sens și o altă formă totu-o-dată, sau cel puțin o altă nuanță de semnificațiune.

Câte-va exemple :

Din latinul <i>captivus</i> la Francesi :	{ <i>captif</i> , <i>chétif</i> ;
> > <i>clamare</i> la Spanioli :	{ <i>clamar</i> , <i>llamar</i> ;
> > <i>christianus</i> la Reto- romani :	{ <i>christian</i> , <i>carstian</i> ;
> > <i>silvaticus</i> la Italiani :	{ <i>selvaggio</i> , <i>salvaggio</i> ; <i>selvatico</i> , <i>salvatico</i> ;
> > <i>pallidus</i> la Portugesi :	{ <i>pardo</i> , <i>pallido</i> ...

Din latinul *Romanus*, noi am format pe calea poporană pe *Român* sau *Rumân*, iar pe calea literară pe *Roman*; ba încă totu aci aparține numele propriu *Roman*, luat din calendarul slavo-bizantin, precum și *român* «poveste», căpătăt din Occidente și care însemna acolo în evul mediu ce-va scrisu nu latinesce, adică nu în limba învățaților, ci în graful vulgăr : «en roman».

În scurt, din *Romanus* s'au născut la noi :

- 1°. *Rumân*, cu schimbarea vocalismului, prin viața organică a limbei;
- 2°. *Roman*, cu mutarea accentului, prin influința religioasă;
- 3°. *Roman*, prin acțiunea literară internă;

4°. romanii, prin acțiunea literară externă.

Unu altu exemplu.

Din paleo-slaviculu *спѣра* «aetas» și «stadium», Rușii au moștenitū *вѣра* «stadium», iar Româniî au împrumutatū *vîrstă* «aetas». In secolulū trecutū, prin succesivele ocupațiunii ruse militare și chiarū administrative ale României, părinții noștri au făcutū cunoșcință cu variantulū rusescū alū «vîrstei» pe lingă celū căpētatū de mai nainte. Ce a urmatū atunci? Ieromonaculū Macarie, în Lexiconulū Slavo-românū din 1778, conservatū manuscriptū în Biblioteca Centrală din Bucuresci, ne dă următorulū dubletū : «*vîrsta* (спѣра) cātățimea loculū, iară *vîrista* (вѣра) stătulū și crescutulū omulū.» Cu alte cuvinte, din același paleo-slavicū *спѣра* cu doē sensuri începuse a se bifurca la Români doē forme cu câte unū singurū sensū : *vîrstă* și *vîristă*. In Basarabia, grațiā dominațiunii rusesci perpetuate, o asemenea bifurcare s'a și înrădăcinatū în limbă, poporulū dīcēndū *vîrstă* la «etate» și *verstă* la «distanță».

Iată dară ce este dubletū.

In unele limbī acestū fenomenū e desū, ca în francesă saū în italiană; într'o sēmă e rarū, precumū este la Români; în tōte însă, fie neo-latine saū altele, e fōrte instructivū alū urmări, fiindū-că cele doē saū mai multe căi prin cari se formēzā «dubletulū» desvālescū tolū atâtea curenturi diverse, din cari se stratifică cultura unei națiunii.

Dar să venimū în speciā la dubletulū greco-latinū, cărui e consacrată notița de față.

In Dicțiōnarulū d-lui Cihac, t. 2 pag. 342, ne întimpinā următōrea etimologiā, asupra cări atragemū tōtă atențiunea lectorilorā. Căci nemicū nu caracterisă mai bine, ca lipsă de metodă și chiarū ca lipsă de consciință, intrēga operā a d-lui Cihac :

«*Sglāvóg*, (pour *scāvōc*, *clāvōc*), s., molte de terre, crōtte, (Ion. C. 187 : «alții lāmuresc vravul cū felezăul de pleavă, baligă, burueni, *sglāv-*

«bogi și altele); *vsl.* каѡбо, каѡбѡко, *glomus*; *nsl.* klöbko, klöpka, klöpko, «klupko, *cr. serb.* klubko, klupko, kluko *pelote* etc.»

Așa dară, d. Cihac a dată în «Calendaru pentru bunul gospodaru» (Iasi, 1845, p. 187) alu venerabilului nostru agronomu Ionu Ionescu peste o frasa, in care dupa «pléva, baligă, *burueni*» figuréza «sglăbogi», și pe acești nenorociți *sglăbogi*, alu căroro locu — mai repetămu încă o dată — este dupa *burueni*, cea ce aru si trebuitu deja să-i serve ca unu indice, d-sa îi botéza «motte de terre, crotte», adică «grundî» sau «bulgări», numai și numai pentru ca să pôta ajunge astu-felü la paleo-slaviculu каѡбѡ саü каѡбѡко.

Multu va mai ride d. Ionescu, cândü va afla modulü cumü ilü înțelege d. Cihac.

Sglăvogi, *sglăvocü*, *sclăvocü*, nici o dată *sglăbogi*, este o plantă, iar nici decumü unü «grundü» sau «bulgärü».

Dicu «nici o dată *sglăbogi*», căci d. Cihac nu s'a mărginitu a falsifica sensulü, dar a falsificatü in același timpü și forma cuvintului, atribuindü d-lui Ionescu cea ce in cartea d-lui Ionescu nu se află.

In adevëru, pasagiulü citatü sună așa :

«Pe un vint lin, unü vintură vravul cu lopata, alți il lămurescu pe cel picat din vint cu selezău de pléva, baligă, *burueni*, *sglăvogi* («сглавоги»)...

D. Ionescu dară dice «*sglăvogi*», cu *v*, iar d. Cihac ilü citezá cu *b* : «*sglăbogi*».

Din *v* in *b* și din «plantă» in «bulgärü», tóte acestea uniceamente pentru hatirulü paleo-slaviculu каѡбѡ !

In «Botanica română» a d-lui G. Baranzi (Limba română, Braila, 1872, p. 144) noi găsimü *sglăvocü*, dar fără vre-o explicațiune. D. Dr. Brândză însă, prima noastră autoritate in ce se atinge de «limba botanică a țeranului românü», ne lămuresce anume că *sglăvocü* sau *sclăvocü* (Columna lui Traianü, III, p. 74, 229) este unü felü de «Centaurea», «Centauree», o plantă cunosculă in botanică in peste 200 de varietăți și care

se bucură în grafulu nostru de o mulțime de sinonimi, precum : *Pismă, Corobățică, Flórea-gráului, Smocă, Diocă...*

Să ne oprim unu momentu asupra ultimulu sinonim : *diocă*.

În «Flora română» a reposatulu Costache Negruzzi ne întimpină forma cea organică a acestu termenu în următorulu pasagiu (Scrierile, ed. Socecă, t. I, p. 100) :

«Orhestrulu era gata Cintițele și merlele din copaci, grierii și brotăciii din erbă făceau o muscă — originală. Cavaleri și dane nu lipsiau; adunarea era numărósă. Crinulu, bujorul *puconi* și trandafirulu invitara camelii, fuchsii și azalee, digitarulu, clopoțelulu *campanula*; macu *papaver* și ghioeulu *centaurea*....»

D. Cihac nu cunoșce nici pe *ghioacă*; nici pe *diocă*; d-sa aduce însă, între elementele latine ale limbei române (Dict. t. I p. 109), unu altu termenu botanicu, care nu este decât unu simplu deminutivulu din *ghioacă* sau *diocă*, și anume :

«*Ghiocel, diocel, Galanthus nivalis, Aster chinensis, Leucojum vernum*....»

D. Cihac trage pe acestu *ghiocel* sau *diocel* : «d'un type latin *glaucellus*».

Nu cunoșcem unu probă cumu-că unu *glaucellus* va fi existat vre-o dată în limba latină; și nu numai atât, dar nu e nici o nevoiă de a construi unu asemenea «type latin». Alu nostru *ghiocel* sau *diocel*, deși datoritü sufixulu romanicu *-ellus*, totuși este o formațiune deminutivală românească din *ghioacă* sau *diocă*. Întru câtü la noi romaniculü *-ellus* se pöte acăta la totü felulu de tulpine, fie ele slavice, turce, maghiare etc., de ex. *voinic-elü, ibric-elü, papuc-elü* și altele ne-numerate, nu urmözä dară că acățarea lui la o tulpină latină datözä neapăratü din epoca romană. Pe câtü timpü avem noi *ghioacă* sau *diocă*, de aci și numai de aci, iar nu din ipoteticulu *glaucellus*, derivă *ghiocel* sau *diocel*.

D. Cihac însă este pe deplinü corectü cândü dă prioritate formei *ghioac-* asupra lui *dioc-* și cândü pe acestu *ghioac-* din *ghiocel* ilü identifică cu latinulu *glauc-*.

Latinul *gl-* din *glauc-* trebuia să treacă la Români din Dacia în *ghi-* întocmai ca în *ghindă* din *glandem* = ital. *ghianda* sau în *ghiață* din *glacem* = ital. *ghiaccia*; iar latinul *-auc-* din *glauc-* a putut la noi să devină *-oc-* întocmai ca în *socă* din romanicul *saucis* pentru *sambucus* = sp. *sauco* = provenç. *sauc*. În fine, pe *ghioc-* din *glauc-* fonetica română l'a modificat în *dioc-*, cu *di-* din *ghi-* întocmai ca în *dibuescă* din *ghibuescă*, cu care se alătură ital. *diaccio* din *ghiaccio*.

Așa dară românul *ghiocă* sau *diocă* reprezintă din punctul de vedere al punctului de vedere pe latinul *glaucus* «albastru».

Acésta ne aduce a-minte, că foarte multe varietăți ale «flórei-grăului» sunt în adevăr de culórea albastră, ceea ce a și făcut ca epitetul de «albăstrime» să figureze în nomenclatura loră la diferite popóre, precum :

- Fr. *bleuet* sau *bleuet*, cfr. *bleu* «albastru»;
- Engl. *blue-bottle*, cfr. *blue* «albastru»;
- Ital. *blavolo*, cfr. *biavo*=*blavo* «albastru»;
- Sp. *azulejo*, *flor azul*, cfr. *azul* «albastru»;
- (Germ. *blaue Kornblume*, cfr. *blau* «albastru»;
- Russ. *sinucha*, cfr. *sinii* «albastru»;
- Polon. *modrak*, *modrzeniec*, cfr. *modry* «albastru»;
- Ung. *kék-virág*, cfr. *kék* «albastru» etc.

Chiaru românescă una din varietățile se cheamă *albăstrită*, celă puțină în Bucovina : «Kornblume, florea graului oder albestrica» (*Alth*, Hauptbericht für Bukovina, Czernowitz, 1862, p. 87).

Dar cuvintul *glaucus* nu este latinu de origine, ci imprumutată din greculu *γλαυρός*. Dacă Românii l'ară si luată d'a dreptulă dela Greci, precumă au luată pe *trandafiră*, pe *crină*, pe *garófă* și alți câți-va termeni botanici, atunci *gl-* nu s'ară si mutată în *ghi-*, ci ară si rămasă totă *gl-*, după cumă a rămasă în *glastră* «pot à fleurs» din neo-gr. *γλάστρα*. Din *γλαυρός* s'ară si născută dar o formă foarte apropiată de *glăvocă* sinonimă cu *ghiocă*.

Eleniștii au constatată că *υ* în *γλαυρός* nu reprezintă pe *u*,

ci pe digamma : γλαυός (Brugman în *Curtius*, Stud. z. griech. Gramm. t. 4, p. 144). Nu este însă necesară de a ne urca pînă acolo pentru a justifica pe *-v-* din românul *sglăvocă*, de vreme ce pronunța greacă vulgară este *glavkos* sau *glafkos*, iar nu *glaukos*, încâtă elenul *γλαυός* nu se putea contrage la noi în *glocă* după cum s'a contrasat în *ghiocă* latinul *glaucus*, în care nu e *-af-* sau *-av-*, ci *-au-*.

Proteticul *s* în *sglăvocă* este curat românesc, ca și în *sgripsoră* din γρόψ; n'ară fi imposibilă totuși ca să'l fi avut deja vre-unul dialectul elen, căci îl găsim foarte des la Neo-greci : σφαλος=βῶλος, σφουρός=γρός, σκόνι=κόνις, σφοδαλός=κορδαλός, σκόβω=κόπτω, στραγάλια=τρογάλια etc. (Foy, Lautsystem d. griech. Vulgärsprache, Leipzig, 1879, p. 74-5), încâtă ară fi foarte legitimă și un *σγλαυός* din *γλαυός*.

Mai greu ară fi a ne da sēmă de finalul *-ocă* în *sglăvocă*, dacă n'ară fi învederată aci acțiunea de analogie a sinonimilor *ghiocă* și *smocă*, pōte și a lui *busuocă* sau *siminocă*, ajutată prin dificultatea de a se pronunța *sglavocă*.

Deci, precum românul *ghiocă* este din literă în literă latinul *glaucus*, totu așa românul *sglăvocă* corespunde pe deplin grecului *γλαυός*.

Forma provincială *sclăvocă* lesne se explică prin acomodarea fiziologică, consōnele nevibratōre *s*, *v* și *c* din *sglăvocă* prefăcendū în nevibratōrul *c* pe vibratōrul *g*. Grație acestui proces acōmodativ, în *sclăvocă* tōte consōnele și consonovocalele sunt nevibratōre, tōte fără excepțiune, pînă și ambigulul *l*, la rostirea căruia cōrdele vocale potū să vibreze sau să nu vibreze.

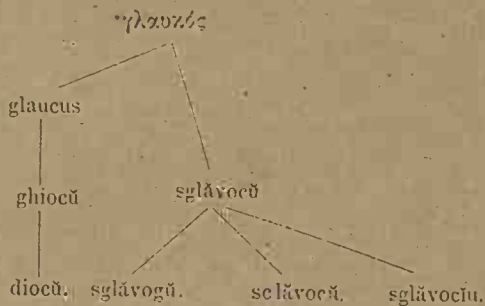
Forma provincială *sglăvogă*, pe care ne-o prezintă d. Ionescu, se distinge prin scāderea finalei tenue *-k* la media *-g*, nu însă ca în *aprigă* = lat. *apricus* sau *vitregă* = lat. *vitricus*, ci mai ales sub influința asimilatrice a lui *g* din prima silabă.

Forma provincială *sglăvocă*, pe care ne-o dă d. Baronzi, ne amintese pe *mecă* alături cu *mecă*. În ambele cazuri, palatalizarea guturalei finale ni se pare a avé aceiași

causă morfologică, și anume mai deasă întrebuințare a pluralului decât a singularului : «amănăncatū *mecī*», «amū culesū *sglāvocī*», astū-felū că forma pluralului a ajunsū a se impune și singularului, unū fenomenū nu tocmai rarū în Linguistică și căruia — între cele-lalte — noi datorimū pe românulū singularū *fóia*, fr. *feuille*, span. *hoja*, port. *folha* etc., tóte din latinulū pluralū *folia*.

Putemū dară cu o perfectă certitudine a stabili următórea genealogiă :

Este óre vre-o asemănare între *diocū* și *sglāvogū*? Și totuși ambele sunt unulū și același *γλαυκός, pētrunsū la Romāni, pe doē cāi în doē epoce diverse.

II.

D O Î N A.

ORIGINEA POESIEI POPORANE LA ROMÂNI.

Ce este doină ?

«Doinele — dice Alexandri (*Poesii popul.* ed. 2, p. 223) — sunt
«cântece de iubire, de jale și de dor, plângeri duióse ale inimii
«Românului în toate împrejurările vieții sale.»

Și mai expresivă o descrie repositul Costache Negruzzi (*Scrieri*,
ed. Socec, t. 2 p. 26) :

«De când ăramă încă mică,
«Doina știu și doina știu,
«Căci Românul câtă trăiesce
«Totă cu doina se mândrește.
«Eu cu doina mă plătesc
«De biră și de boeresc ;
«Boii mei cândă audă doină,
«Ară țelină și moină,
«Și imi séménă celă ogoră
«Cântândă doinele de doră ;
«Iară de-audă vre-o fetiță
«Cântândă doina 'n poeniță,
«Alergă fuga de-o găsesc
«Și de doina îi vorbesc ;
«Ea m' ascultă bucurósă,
«Căci e mândră și frumósă,
«Și mi dice că m'a iubi
«Dacă doina i-oii vorbi.
«Vă spună dreptă, ori-ce mi'ți face :
«Doina știu și doina 'mi place.. !»

«Doîna» nu este melancolica elegiă, dela ελεος «plângere». Ea nu pörtă halnă lungă și nu geme pe morminte ca :

La plaintive élégie en longs habits de deuil..

Scurtă ca și simțimintul, ea este simțimintu sub ori-ce formă : tristeță și bucuriă, amoru și ură, entusiasmu și desperare, pace și reshoiă.

Darü de unde vine cuvintul *doîna*?

Scriitorii noștri au emisü pină acenu în acestă privință o mulțime de păreri deosebite.

După Lexiconulü Budanü (pag. 163), *doîna* se datoresce Grecilorü din forma dorică ετην sau δαυ «Jupiter». Δτην sau δαυ se întrebuintău în adevëru în Beoția și pe insula Creta ca variante din δεος, precumü și alături cu ζεος exista variantulü ζαν; darü în ce modü părintele Olimpului din Teba lui Cadmü sau dela Cnosulü celü cu labirintulü lui Dedalü va fi trecutü în Dacia, pentru a se metamorfosa aci într'unü «cântecü», acësta este o ghicitöre, pe care nici chiarü Beoțianulü E-dipü n'arü fi fostü în stare s'o deslege.

Și mai ciudată e opiniunea reposatului boierü Iordache Mălinescu din Moldova, carele dicea în *Föia pentru minte* dela Brașovü (1842, p. 98), că *doîna* derivă sau din «donativum», o sumă de bani ce primău ostasii romani în darü dela împërați după o biruință, sau din numele «Dunării», sau în fine dela deita «Diana»; o triplă etimologia de trei ori inadmisibilă.

Dicționarulü Laurianü-Massimü aduce pe *doîna* din latinulü «doleo», de unde, după unü articolü publicatü în žiarulü *Familia* dela Pesta din 1869, ea va fi decursü printr'o formă ipotetică «dolina», ca și *moîna* dintr'o «mollina» dela «mollis». Din nenorocire, nu numai *dolina* și *mollina* nu ne întimpină nicăiri în vre-unü felü de latinitate și nici într'unü dialectü romanicü vechiü sau noü, darü e greșitü pină și terminulü de comparațiune, căci *moîna* la Români este unü curatü slavismü, însemnându locü spëlăcitü, dela rădăcina slavică *my-* «a spëla», de unde masculinulü *moînü* și femininulü *moîna* «ce-va de spëlatü», litvanesce *maiva* «baltă». Deci, nici *moîna*

din *mollina*, nici *dotnă* din *dobina*, deși ambele rimază chiar în poezia lui Negruzzi.

Din toate etimologiile însă, cea mai extravagantă este cea propusă de d. Cihac (t. 2 p. 98), care, după ce afirmă că rolul fundamental al «doinei» este de a fi cântată «sur des flutes», conchide apoi că *doină* derivă din serbulu *droinilza* «flute double» dela slavieulă *droină* «double». Dar atunci, în locu de a alerga la slavieulă *droin-*, de ce ôre să nu preferim o derivațiune din românu *doi*, sub pretextu că rolul fundamental al «doinei» ar fi fostu de a fi cântată de *doi*: de unu flăcău și de o fetă? Este o glumă, dar o glumă mai potrivită, în ori-ce casă, decâtu gluma pe care ni-o dă d. Cihac fără a avé aerulu de a glumi.

Ca să isprăvim o dată cu acestu registru de păreri, mai adaugu pe a bătrânulu Cantemiră. Elă credea (*Descript. Mold.* ed. Papiu, p. 141) că *Doină* se va fi chîămatu la Daci deulă sau țina resboiulu, fiind-că acestu cuvintu — țice elă — începe totu-d'â-una la Români cîntecele loră de luptă: «praeponitur enim cunctis quae fortiter in bello referunt canticis».

Opiniunea lui Cantemiră, ori-câtă de arbitrară, are unu merită. Ea deșteptă o întrebare forte seriôsă: părinții noștri moștenit'ău ei pternicia loră inspirațiune poetică dela Români ori dela Daci?

Istoria a constatatu de-multă, că nemică n'a fostu mai prozaică ca severa națiune de soldați și juriconsulți, crescută de sêlbateca lupoiică pe țermit Tibrulu. «Peu de nations — țice Michelet — me «semblent s'être trouvées dans des circonstances moins favorables à «la poésie. Des populations hétérogènes, enfermées dans les mêmes «murs, empruntant aux nations voisines leurs usages, leurs arts et «leurs dieux; une société tout artificielle, récente et sans passé; la «guerre continuelle, mais une guerre de cupidité plus que d'enthousiasme; un génie avide et avare. Le Clephite, après le combat, «chante sur le mont solitaire. Le Romain, rentré dans sa ville avec «son butin, chicane le sénat, prête à usure, plaide et dispnte. Ses «habitudes sont celles du juriconsulte, il interroge grammaticalement la lettre de la loi, ou la torture par la dialectique, pour en «tirer son avantage. Rien de moins poétique que tout cela. La poésie

« ne commença pas dans Romē par les patriciens, enfants ou disciples
« de la muette Etrurie, qui dans les fêtes sacrées défendaient le chant
« et ne permettaient que la pantomime. Magistrats et pontifes, les
« pères devaient porter dans leur langage cette concision solennelle
« des oracles, que nous admirerons dans leurs inscriptions. Quant
« aux plébéiens, ils représentent dans la cité le principe d'opposition,
« de lutte, de négation. Ce n'est pas encore là que nous trouverons
« le génie poétique. » (*Hist. romaine*, t. II ch. 6).

Poesia poporană a Romei se pôte judeca destulū de bine după următorulū non-sensū, reprodușū de Flavius Vopiscus și pe care legionarii îlū cântaū lui Aurelianū :

« Mille, mille, mille, mille, mille, mille decollavimus.
« Unus homo mille, millē, mille, mille decollavimus.
« Mille, mille, mille, vivat, qui mille, mille occidit.
« Tantum vini habet nemo, quantum fudit sanguinis.. »

Alte bucăți analoge a se vedé in colecțiunea lui Edelstand du Ménil a poesielorū poporane latine anteriore secolului XII; iar despre cea mai veche fasă veđi disertațiunea celebrului Corssen (*Origines poësis romanae*, Berl. 1846), unde se constată (pag. 7) că Roma : « adversaria erat incrementis popularis poësis. »

Fost'ău totū atătū de prozaiei Dacii? Lasă la o parte pe Orfeu, pe Museū, pe Tamiris, miticii fundatori ai poesiei și muziciei grece, pe cari înșiși Elenii îi recunosceaū a fi fostū toți din marea ginte tracică, de unde erau și Dacii. Mă mărginescū a cita o singură autoritate, dar care se referă directamente la Tracii dela Dunăre. Teopompū, scriindū pe la anulū 350 înainte de Cristū, ne spune că Geții mergū in ambasadă ținendū harpe și sbărnaindū din ele : Γέτας τιθάρας ἔχοντες καὶ κισσάρκοντες τὰς ἐπιτροπικίας ποιῶνται (Theopomp. Fragm. 244, ed. Didot p. 319).

Dacă vomū pune dară in cumpănă natura prozaică a Romanilorū și geniulū poeticū alū Dacilorū, va fi legitimū a conchide că admirabilele nōstre « doine », negreșitū ca genū, nu ca materiă, sunt moștenite dela acești din urmă.

Ast-felū Cantemirū avea dreptate de a căuta pe *doimă* la Daci.

Mai intātu însă, care este forma cea primitivă a acestui cuvintū?

689947

În Transilvania, alături cu *doină*, se aude pînă astăzi *daină*, după cum atestă d. Barițu în *Foia pentru minte*, 1842, p. 101. Acésta e foarte importantu. Limbile ario-europée admitu trecerea sonului mai înaltu *a* la sonulu mai scăduțu *o*, nici o dată însă nu se justifică casulu contrariu de urearea lui *o* la *a*, afară de unele excepțiuni explicabile și câte o dată numai părute, bună oră romănesee chiaru în cuvintulu pe care l'amu întrebuintătu acumma : „afară“. *Afară* vine din „ad-foras“ prin intermediulu enfaticulu „afoara“, ca și *masă* din «mensa» prin intermediulu enfaticulu „measa“. În *afară* din «afoară» nu s'a schimbatu *o* în *a*, ci s'a supresu *o* celu vrimitiv, rămănuđu numai *a* din emfasă. Forma cea veche a porbei *doină* este dară acea conservată în Transilvania : *daină*.

O dată restabilitu acestu prototipu, ne impedeăm în *daină* de diftongulu *ai*, asupra căruia cade tonulu. În grațurile din familia ario-europă diftongulu *ai* este mai adesea o emfasă sau așa numita gnuificațiune din *i*; însă pôte fi și altu ce-va. De'nțăiu, pôte să fie unu *i* strămutatu de aluru, ca în metatesa *aibă* în locu de *abiă* din latinulu «habeat». Altu doilea, pôte să fie ceia ce gramaticele nôstre numesc unu *i* epenteticu, ca în *măine* din «mane». Dacă e gnuificațiune, cuvintulu se reduce la *dina*; dacă e metatesă, la *dania*; dacă e epentesă, la *dana*. Pe care să alegem? Cumu vomu descoperi adevărulu? Trebuț să plecăm prin lume, înarmați cu tótă rigurositatea metodei comparative, căutându pretutindenți pe surorile *dăinei*, fără cari dinsa aru rămănu în vecl unu misteru.

Vomu începe prin a înlătura ipotesa cea metatetică, de vreme ce „dania“, din care să se pôta deduce *daină* prin strămutarea lui *i*, nu se găsește nicăiri. Chiaru de s'arū găsi, «dan-ia» n'arū diferi de «dan-a» prin rădăcină, ci prin sufixu. Ne mai rămănu dară celelalte doue: «dana» și «dina». Ambele oferă multe probabilități; însă numai una din ele resistă pînă 'n fine la tôte operațiunile analizei critice.

Amu spusu că *i* în *daină* pôte fi o epentesă din «dana». În adevăr, în dialectulu celto-irlandesu *dán* este «cântecu» sau «poemă»; iar la capétulu opusū alu lumii ario-europée, în limba persiana *danah* însemnéză, printre mai multe altele, o ariă cântată de unu coru de

femei: «vox mulierum concentum edentium» (Vullers, *Lex. pers.* t. I p. 914). Ambele forme presupun o temă *dana* «cântec», din care ar fi venit directamente prin epentesă daciculă *daina*. Celticul *d* și persianul *d* corespundându într'unu mod regulat sanscritului *dh*, această temă ne conduce la rădăcina *dhan* «a suna», de unde «cântec» în sensu de sunet, înlocuim ca vechiul francez *sonet*, italianul *sonetto* «cântec» din latinul «sonus». Nemicu nu pte fi mai normalu ca această etimologiă a *dăinei*.

Admițendu-se însă ca prototipul forma *dina*, noi găsim în limba zendică *daēnā* (= *daina*), gunitațiune din *dina* dela rădăcina *dī* «a vedea», însemnându «lege», de unde prin o tranzițiune logică posterioară persianul *din* și arménul *den* «religiune». Dela lege pînă la *cântec* distanța se pare a fi cam mare, deși în anii trecuți nu știu cine dela Iași într'o bună dimineață s'a apucat a versifica codul nostru civil, eram să dicu Codul lui Napoleon. Ceia ce e ridicol în secolul XIX, a fost însă foarte serios în anticitate. Strabone (III. I. § 6) ne spune că Turdetanii în Spania aveau legi în versuri, νόμους ἐμμέτρον, cu mai multe mi de ani anterioare lui Cristu. Chiaru aci la noi, în aurifera Oltenia, înainte de stabilirea Dacilor locuia poporul Agatirsii, care avea de asemenea legi în versuri, după cum ne asigură Aristotele (*Problema*. 28). Este dară legitimu de a conchide că zendiculă *daēnā* (= *daina*), însemna înțai «cântec», mai în urmă «lege». Aceasta se potrivește și cu derivațiunea sa din rădăcina *dī* «a vedea», căci totu așa elenicul *δαῖδος* și sanscritul *kavi*, ambele cu accepțiune posterioară de «cântăritu», însemnăză propriamente pe «vedătoru». Ce-va mai multu. În texturile zendice citate de Justi (*Handb.* p. 143) *daēnā* nu figurăză nicăiri cu sensul de «cântec»; din fericire însă această semnificațiune, ba încă anume cea de «cântec consacratu prin tradițiune», o constată Haug în alte texturi zendice, dintre cari unul, anume din Vendidad, codul moralu alu religiunii zoroastrice, îndemna pe fete de a învăța «daine». Cu această ocaziune, Haug observă (*Zeitschr. d. d. morgenländ. Gesellsch.* t. 9, 1855, d. 692): «Merkwürdigerweise hat sich dieses *daēnā* in «seiner ältern Bedeutung Lied noch in dem Litthauischen *daina*,

«womit gewöhnlich die schönen Volkslieder der Litthauer bezeichnet werden, erhalten».

Pas' acumî de mai alege una din doue! *Daina* este ea epentesă din *dana*, de unde celto-irlandesul *dán* și persianul *danah*? ori fi-va ea o gniificațiune din *dina*, de unde zendicul *daēnā*, persianul *din* și arménul *den*? Care să fie criteriul de preferință?

Există câte un argument pentru fie-care din ambele ipoteze.

În limba maghiară *danolni* înseamnă a cânta. Dacă Ungurii vorîi fi imprumutată cuvîntul dela Români, atunci l'au primită sub forma *dana*, și prin urmare *i* în *daină* arîi fi o epentesă posterioară secolului IX. Filologia comparativă probază însă prin maghiarul *dal* «cîntec» că verbul *danolni* este un denotativ, a cărui formă corectă e *dalolni*, de unde *danolni* prin dissimilațiune, pentru a înălătura vecinătatea a doi *l* în «*dalolni*» (cfr. Boller în *Sitzungsber. d. wien. Akad. hist. Kl.* 1857, t. 23 p. 409). Între ală nostru *daină* și maghiarul *danolni* rezultă dară o asemănare de azardă.

Ipotesa de gniificațiune se susține printr'un argument multă mai solidă. La Litvani cînteculă poporană, după cumă amă vedut' o deja mai susă din cele dîse de Haug, se chiamă *daina*, de unde *dainoti* — a cînta cîntece poporane, *dainotojis* — cîntăreț, *daininkas* — poet, etc. Ori-cătă de tare ară pretinde d. Cihac (t. 2 p. 98) că «ces mots ne paraissent pas identiques», identitatea de formă și de semnificațiune între românul *daină* și litvanul *daina*, ea și aceea între litvanul *daina* și zendicul *daēnā*, e perfectă. În limba litvană însă nu există de loc epenteticulă *i*, astfelă că prototipulă *dana* pentru *daina* ară fi acolo o imposibilitate, afară numai cândă Litvanii voră fi imprumutată cuvîntulă gata dela Români. Acestă imprumută s'ară justifica prin următoarele doue împrejurări: 1. vorba *daina* nu se află în limbile slavice, cu cari Litvanii sînt în cea mai strînsă încusurire; 2. Români și Litvani cată să fi trăit o dată în vecinătate, deși în relațiuni ostile unii cu alții, de vreme ce limba noastră exprimă pînă astăzi ideia de inimic și de păgân prin «lită rea», «lită păgână», «lită spurcată» etc., după cumă o scie și d. Cihac (t. 2, p. 173). Dacă însă *i* în *daina* nu e epentesă, ci gniificațiune, atunci motivele de a admite imprumutulă

devinū slabe. Dacii și Litvanii puteau să fi conservatū vorba, fie-care pe o cale independinte, din zestrea comună ario-europeă, cu atâtū mai multū că numirile poporane de cāntecū nu prē se feau dela străini: ori-cātū de îndelungatā a fostū vecinătatea nōstră cu Slaviū, noi n'amū primitū dela dinșii nici unū termenū de acēstā naturā.

Vedeți darā, cā argumentele pentru și contra între *dana* și *dina* rămānū pinā aci aprōpe de forță egalā, deși cumpēna începe deja a se pleca în favōrea lui *dina*.

Filologii n'aū cunoscutū vorba romānā *daină*. Ei s'aū mărginitū, prin urmare, a cerceta originea *dainei* litvane. Johannes Schmidt (ap. Fick, *Vergl. Wörterb.* ed. 2. p. 96) bănuiesce formațiunea ei din lexiculū *di-t* «a danța». Schleicher (*Litauische Gramm.* p. 120) dice cā ea pōte să derive din litvanulū *deja* «plāngere», *dejouti* «a se plānge». Ambele aceste păreri, nesușținute prin nemicū, izolēzā cu totulū pe *daina* de restulū limbilorū ario-europee. Pictet (*Origines*, t. 2 p. 487) o înrudescē cu cello-irlandesulū *dán* și cu persianulū *danah*, darū nu explicā pe *i* din «*daina*», ceia-ce răpescē acestei etimologie ori-ce valōre. Albert Weber, unū indianistū de prima ordine, combate pe Pictet, identificāndū pe *daina* cu zendiculū *daēnā*. Elū mai adaugā (Kuhn, *Beiträge*, t. 4 p. 278) unū faptū fōrte ponderosū. Deși în sanscrita clasicā lipsescē corespondintele regulatū alū zendiculū *daēnā*, se aflā totuși în dialectulū mai vechiū din imnele vedice, unde figurēzā sub forma *dhainā*. Fick (loc. cit.) se pronunță și elū pentru identitatea litvanulū *daina* cu zendiculū *daēnā*, admitēndū ca prototipū comunū forma *dainā*. Etā darā cā erāși nu mai scii cui să dai preferință! gunificațiunii sau epentesei?

Dosarulū trebuie revēdūtū. Amū comisū, pōte, vr'o scāpare din vedere. Este adevēratū cā *i* în *māine* din «*mane*» e epenteticū; darū acestū *i* să fie ōre comparabilū cu *i* din *daină*? În *māine*, *cāine*, *pāine* etc. *i* se intercalēzā înainte de *n*, acestū *n* fiindū însă urmatū de o vocalā mōle, nu de unū *a* sau *ă* ca în «*daină*». Apoi *i* se intercalēzā acolo dupā unū *ă* sau *á*, nu dupā unū *a* clarū. Ore se aflā în limba romānā unū singurū exemplu de *i* epenteticū precesū de unū *a* clarū și succesū de unū *na* sau *nă*? Nu se aflā. Din contra, una singurā din aceste douē clausule ajunze pentru a împedeca na-

scerea epenteticului *i*. Ast-felă în *mână* din «manus» vocala ce precede e obscură, daru epentesa totuși nu intervine din cauza finalului *ă*, pe cându la pluralu ea își face locu în *mâinile*, fiind-că după *n* urmăză de astă dată o vocală môle. Chiaru de 'nainte nasalei labiale *m* în *făimă* din latinulu «fama» *i* nu este epenteticu, ci metateticu, furișându-se prin analogiă din *defăimă* în locu de *defamiu* din «diffamia». Așa dară *i* în *daină* nu pôte fi epentesa. Gușnificățiunea a căștigatū procesulū.

Acumū să formulămū sentința. Radicala *dhi* însemnéză în limba sanserită «a cugeta»; în zendica *dī* și în perso-achemenidica *dhi* «a vedé»; persianulu *didan*. Forma participială este *dhina* sau *dina* «cugetatū, vėđutū». De aci femininulu cu gușnificățiune *dhainā*, *daēnā*, *daina* «ce-va cugetatū sau vėđutū», tea înțelesulū de «cântecū» deja în acea epocă pre-istorică, în care familia ario-europeă nu se trunchiase încă în diverse ramure. Gintea tracică, adecă fracțiunea sa dacică, căci cuvintulū nu se găsesce la Albanesi, conservă acēstă antică semnificățiune, transmitēnd'o apoi Romānilorū. Pe de altă parte, o conservă și Litvanii. Gintea persică, din contra, modifică sensulū primitivū alū cuvintulū, schimbându pe «cântecū» în «lege», după cumū și latinesce *carmen* «cântecū» a căpētātū cu timpulū înțelesulū de formulă judiciară : «*eruciatu carmina*» sau «*rogationis carmen*», pe cândū exemple contrare de trecerea logică dela «lege» spre «cântecū» nu ne intimpină nicăiri. Dacii și Litvanii au fostū dară, dintre tôte nēmurile congenere, singuri carī au păstratū intactă în fondū și în formă pe *daina*, una din moștenirile cele mai frumóse ale primordialei limbī ario-europee, care ne arētă pe străbunii noștri comuri, cu multū înainte de cele mai vechi inscripțiuni monumentale, numindū poesia «cugetare» și «vișnue», după cumū numitū pe *Dumvedeū* «luminosū».

Dar rezultatulū studiulū de față, constatāndū originea relativă a «doinei» romāne, presintă unū altū interesū mai imediatū, mai specialū, mărginitū în sfera familiei romanice.

Dacă poesia poporană la noi, și anume acea lirică, nu este de provenință latină, atunci ea nu pôte fi de provenință latină nici la frații noștri din Occidente, de óră ce Romanii au fostū o națiune de

o potrivă prozaică pretutindenî. Acolo însă substratul etnic al antelatină n'a fost tracic, ca la Dunăre, ci a fost parte iberică, parte nedeterminată încă, dar mai cu seamă celtică. În Galia și 'ntr'o regiune întinsă din Spania și Italia, Latinii s'au impus Celților întocmai după cum în Carpați ei s'au suprapus Dacilor. Deci poezia populară lirică în Franța aproape peste tot, cea spaniolă și italiană mai-mai pe jumătate, negreșită nu ca limbă, ci ca inspirație, ca gen și ca spirit, trebuie să fie de proveniență celtică. Cercetări serioase în acest sens s'au început deja de câțiva timpuri, dintre care vom indica aici remarcabilul studiu al lui Nigra: «La poesia popolare italiana» (*Romania*, t. 5, 1876, p. 417-52), unde dovedește că muza lirică a poporului din Italia nordică este de o natură eminent celtică. A se vedea de asemenea articolul lui Bartsch: «Ein keltisches Versmass im Provenzalischen und Französischen» (*Zeitschr. f. roman. Philologie*, t. 2, 1878, p. 195—219).

Așa dar, la toți Neo-latinii doina e autohtonă: la Apus — celtică, la Răsărit — dacică...

III.

DOĪNĀ

RESTÓRNA PE RÖSLER.

În studiul despre «Doină», publicat mai sus (pag. 11-12), am lăsat cu desăvârșire la o parte pe reposatul Rösler. Ținta noastră fundamentală era de a demonstra paralelismul în originea ante-romană a poeziei populare neo-latine: la apus prin Celți, la răsărit prin Traci. Ne-am ferit dară de a atinge măcar în trecător o altă cestiune totuși atât de importantă, dar cu totul diferită: neîntrerupta continuitate a elementului românesc între Carpați și Dunăre. În adevăr, acolo ne interesa, în țesătură generală, sorginea muzicii lirice la Români, iar nici decum migrațiunile curate politice, cis- și trans-danubiane, ale străbunilor noștri în cursul de un mileniu și jumătate.

Din fericire, cuvântul doină, după ce a revărsat o ață asupra începuturilor poetice ale națiunii române, poate să mai concureze acum, într'un chip neașteptat, la deslegarea celorlalte probleme.

După Rösler, colonii romani, aduși de Traian în cucerita Dacie, nu voru să aibă timp să se fusioneze cu indigenii, căci Aurelian, după mai puțin de două secole, i-a strămutat peste Dunăre, de unde o parte din posteritatea lor se va fi întors în Carpați târziu, foarte târziu, abia în secolul XII sau chiar XIII. Mai pe scurt, noi suntem o ruptură medievală din actualii Macedo-români.

În opozițiune cu această teorie, eu m'amă încercatū a dovedi în *Istoria critică a Românilor*, cumcă regiunea destulū de întinsă «dela Severinū pînă 'n Hațegū, delā munții Temeșianeî pînă 'n Oltū» (t. 1, ed. 2, p. 306), adecă întrēga Olteniā cu fășiele învecinate din Banalū și din Transilvania, n'a încetatū nici o datā, dar nici o datā, de a fi romănescă. Același rezultatū l'amū dobânditū apoi în studiulū meū : «*Țina Filma*» (Bucur. 1877).

Pentru a decide într'unū modū definitivū între ambele direcțiuni, trebuia unū textū pozitivū, pe care l'a și descoperitū de cūrēndū profesorulū Vasilievski în biblioteca Sinodală dela Moscva. Este unū «*Στρατηγικόν*», scrisū în a doua jumătate a secolului XI de cătră unū mare boerū bizantinū Kekaumenos, amestecatū personalmente în tōte afacerile de atunci ale Bulgariēi. Între cele-falte pasage din acestū manuscriptū, iată anume acela, care ni se pare a fi categoricū contra lui Rösler și aprōpe în același mēsură favorabilū teoriei mele :

Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν τοῦτο· ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος ἄπιστόν τε παντελῶς [ἔστι] καὶ διεστραμμένον, μήτε εἰς Θεὸν ἔχον πίστιν ὁρθήν μήτε εἰς βασιλέα μήτε εἰς συγγενή, ἢ φίλον, ἀλλὰ ἀγονίζουμενον πάντας καταπραγματεύεσθαι· ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάντα ὀμνόμενον καθ' ἐλάχιστην ὄρκους φρικτωδέστατους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀθετοῦν βραδύως ποιοῦντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεχνίας καὶ συρίζουμενοι διὰ τούτων ἀπατᾶν τοὺς ἀπλοустέρους· οὐδέποτε δὲ ἐφύλαξεν πίστιν πρὸς τινα, οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀρχαιότερους βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασιλέως Τραιανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέντες ἐάλωσαν, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Δεκεβάλου ἀποσφαγέντος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ δόρατος ἀναρτηθέντος ἐν μέσῃ τῇ πό-

Să sciți dela mine, voi și nepoții voștri, că alți Vlachelorū nēmū e necredinciosū la culme și stricatū, nici lui Dumnezeui ținēndū credință dreptă, nici împēratulū, nici rudei sau amicului, ci silindu-se a-ī amāgi pe toți. Marī minciūmoși și tâlharī vestiți, ei sunt pururea gata a jura prietenilorū cele mai grozave jurăminte, și a le călea apoi cu ușurință, făcēndū frății de cruce și cumetrii, meșteri de a înșela prin ele pe cei proși. Nici o datā n'au fostū ei cuī-va cu credință, nici chiarū vechilorū împērași ai Romanilorū. Împēratulū Traianū îi atacase, i-a strivitū de totū și i-a robitū, uciēndū pe împēratulū lorū Deccebalū, alū căruia capū a fostū înșiptū într'o sulită în mijloculū orașului Roma. Ei sunt așa numiți

λοι Ρωμαίων. Οἱτοὶ γὰρ εἰσὶν οἱ λεγόμενοι Δάκαι καὶ Βέσσοι; ὄκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου, ἐν ᾧν ποταμὸν Σάβαν καλοῦμεν, ἐνθα Σέρβοι ἀρτίως αἰκοῦσιν, ἐν ὄχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις. Τούτοις θαρροῦντες ὑπεκρίνοντο ἀγάπην καὶ δουλῶσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιότερους βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὄχυρωμάτων ἔληξαντο τῆς χώρας τῶν Ρωμαίων ἔθεν ἀγανακτῆσαντες κατ' αὐτῶν, ὡς εἴρηται, διέρθειραν αὐτούς. Οἱ καὶ ἐξεληθόντες τῶν ἐκείσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπειρῷ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ὄκησαν τὴν Ἑλλάδα...

(Vasilievski, *Сербти и разкази византијског борауна XI вѣка*, Petersb., 1881, p. 106—2, 169.)

În acestŭ pasagiŭ cată să distingemŭ trei elemente diverse :

1°. Caracteristica Românilor din punctulŭ de vedere alŭ inamicilorŭ sei trans-danubiani, căroră le venia fôrte la socotêlă, negreșitŭ, de a dice că străbuniiŭ noștri îi învingeauŭ tălhăresce, iar nu voînicesce; ce-va analogŭ cu chipulŭ cumŭ ne-aŭ zugrăvitŭ tolu-d'a-una și ne mai zugrăvescŭ Ungurii, ba nu tocmai departe și de opiniunea medievală a Bulgarilorŭ despre «Românŭ — pisică» (cfr. Hasdeŭ, *Cuvânt: den bătrâni*, t. 2 p. 185).

2°. Confuse reminiscințe literare : pare-se din Constantinŭ Porfirogenetŭ despre riulŭ Sava în legătură cu Dunărea (*De administr. imp.* XLII); din Dione Cassiŭ despre tăierea capuluŭ lui Decabalŭ (ed. Gros, IX, 419); apoi nu mai scimŭ de unde despre Bessi, probabilmente din Strabone, unde acestŭ poporŭ traciŭ din Balcani figurêză ca «tălhari peste tălhari» : Βέσσοι «δὲ ὅπερ τὸ πλεον τοῦ ὄρους νέμονται τοῦ Ἄϊμου, καὶ ὁ πὸ τῶν ληστοῶν λησταὶ προσαγορεύονται... (Strab. VII. 5 § 12), ceea ce va fi îndemnatŭ pe Kekaumenos de a-î înrudi cu Româniŭ, caracterisaŭ de cătră dînsulŭ în același modŭ : «ψεύδεται δὲ πολλὰ καὶ κλέπτει πάνω».

Dacŭ și Bessi. De 'ntăiŭ locuieră în vecinătatea Dunării și a fluviuluŭ Sava, numitŭ astăzi Sava, unde acumŭ locuescŭ Serbiŭ, în locuri tari și grele de străbălutŭ, pe cari rădemându-se, făcîriaŭ iubire și supunere cătră vechii împêraŭ, pe cîndŭ din întăririle lorŭ năvăliaŭ și pustiaŭ provinciile Romanilorŭ, încătŭ aceștia, perçendŭ rēbdarea, precumŭ amŭ spus'o, i-aŭ strivitŭ. Atunci fugindŭ de acolo, ei s'aŭ respânditŭ în totŭ Epirulŭ și Macedonia, cei mai mulți s'aŭ aședatŭ în Elada...

3°. Tradițiunea despre venirea Macedo-românilor din regiunea serbescă a Dunării.

Numai acestă din urmă elementă oferă o adevărată însemnătate. Este învederată că Bulgarii, cu cari Kekaumenos era amic, și Români, în mijloculă cărora el trăia în Tesalia, l-au povestit că : «légănulă Vlachiloră, de unde ei s'au răspândit apoi în Epiru, în Macedonia, în Elada, a fostă la Dunăre, «fiindă gonită de acolo prină năvălirea Serbiloră.» Acestă este fondulă tradițiunii. Restulă, unde însuși împăratulă Traiană ni se represintă ca strivindă și alungândă pe Români și cele-lalte, aparține cu deplinătate lecturiloră celoră nerumegate ale lui Kekaumenos în Dione Cassiă și pe alură. În acea tradițiune nu este nemică despre Aureliană. E vorba de ună șiră de migrațiunii cu multă posteriore, prăspete încă pe atuncă în memoriă, tôte dela nordă spre sudă, dela Dunăre pină 'n fundulă Greciei, nici cumă în linia diametralmente opusă, pe care și-o închipuia Rösler. Și să se observe bine că acei Români veniau din Serbia, adecă anume din direcțiunea Banatului și a Olteniei. Serbi năvălindă dela crivăță, trebuiau să împingă spre mēdă-đi pe oricâți Români au găsită în calea loră ; dar oricâți n'au fostă în drumulă invasiunii, care nu s'a atinsă de Oltenia și de latura orientală a Banatului, aceia toți au remasă neclintiți pe locă : «dela Severină pină'n Hașegă, dela munții Temeșianei pină'n Oltă». Aceștia însă, străini lupteloră din Bulgaria, nu interesa pe Kekaumenos, după cumă nu'lă interesa nici Ungurii săi Nemți.

Iată în ce modă descoperirea profesorului Vasilevski aruncă lumină asupra așa numitei probleme rösleriane. Și totuși noi persistămă a crede, că studiulă metodică ală limbii române, în tôte fazele ei și după tôte dialectele, limpedesce și nu va înceta de a limpedi această cestiune mai bine decătă oricce textă curată istorică, fie chiară atâtă de prețiosă ca celă de mai susă din Kekaumenos.

În opera sa capitală «Romänische Studien», apărută la 1871, Rösler nu vorbește nicăiri despre *doimă*. În oricce

casă, pe atunci elu n'arū fi fostū dispusū de a atribui acestei vorbe o origine dacică, de vreme ce într'unū pasagiū de acolo (pag. 127) abia admite, ca unū dubiosū «póte», amesteculū colonilorū romanī cu «óre-care» sânge dacicū: «die «vielleicht mit einigem dacischen Blute vermischten «römischen Provinzialen». Celū multū, moștenitorū alū ideelorū lul Sulzer, elū arū fi repetatū după acesta, că la Romānī *doi-na* pentru cântecele lumescī corespunde lui *te-ri-rem* pentru cânturī religiōse, și că Slovacī, de câte orī fredonéză fără textū, o facū «mit dem fast gleichlautenden Worte», pe cândū Nemțīī în asemeni ocașiunī preferă pe *ti-di-ri-tall-tam* (Sulzer, *Gesch. d. transalpin. Daciens*, t. 2, p. 322-3); o minunată combinațiune, pe care păcatū că n'a cunoscut'o d. Cihac. Ei bine, departe de a reîmprospăta pe *te-ri-rem* alū magistrulul seū Sulzer, Rösler apare, peste doi ani după desvoltarea cea laboriōsă și multū meșteșugită a sistemēi sale, cu unū articolū intitulatū «Ce-va despre limba tracică» (*Einiges über das Thrakische* în *Zeitschr. f. die österreich. Gymnasien*, 1873, p. 106), în care iată ce ȋice:

«Wenn das walach. *doină* Lied alt ist, so könnte es leicht «aus dem Dakischen, oder dem Getisch-Thrakischen (Moesiens) stammen, denn von den Nachbarsprachen des Römischen kennt es keine und das entfernte Litauisch (*däinā* «Volkslied) stand niemals mit ihm in Berührung...»

Adecă:

«Dacă vorba română *doină* «cântecū» e veche, atunci ea «póte lesne să derive din limba dacică saū geto-tracică din «Mesia, fiind-ca din grațurile învecinate n'o cunósce nici unū, iar depărtațīī Litvanī cu *däinā* «cântecū poporanū» «n'au statū nici o dată în contactū cu Romānīl...»

Sunt curiōse cele doue reserve, pe carī le stabilește aci Rösler:

1° «dacă vorba română *doină* e veche...»

2° «din limba dacică saū geto-tracică din Mesia...»

Câtă pentru prima rezervă, vechimea cuvintului *doină* la Români e mai pe susă de ori-ce îndoelă. Elă resună de secol pretulindenă pe totă întinderea Daciei lui Traiană, și mai alesă în creerii Carpaților, ast-felă că popa Sava Bărcianu ilă și traduce foarte bine prin «cântecă de munte»: «*doina*, ein Gebirgslied» (*Roman.-deutsches Wörterb.* p. 72). Resultă dară, chțără după Rösler, că noi amă luată pe *doina* dela Daci. Fiindă însă că acēsta l'ară si pusă în contradicțiune cu cele spuse altă dată despre pré-pușinulă amestecă ală coloniloră romană cu Daci, elă se grăbesce a adăoga: «saă din limba geto-tracică din Mesia».

Ramura nordică a Traciloră pare a fi diferită prin limbă de ramura sudică aprópe totă așa precumă diferă cele doue ramure ale familiei lingvistice leto-slăvice. Litvaniă aă pe *daina* «cântecă poporană»; Slavii n'ó aă de locă. În același modă e posibilă ca să fi avută Daciă pe a noastră *doină*, fără s'ó albă în același timpă frașii loră de peste Dunăre. La Albanesi, uniculă restă directă din ramura tracică sudică, nu există nici ó urmă de *doină* în nici unulă din sub-dialectele celoră doue mari dialecte albanese. Albanesce «cântecă» se chiamă *kângă* saă *kanákă*, adăogându-se cătră celă «de amoră» epitetulă *dașurie*, cătră celă «voinicescă» *haidutărie*. Pe de altă parte Bulgariă, la prima venire a căroră în Mesia se mai găstău încă acolo pînă în secolulă VII unele remășițe de Traci, după cumă a demonstrat'ó însuși Rösler într'ună studiū specială (*Ueber den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der unteren Donau*, Wien, 1873, p. 42), n'aă moștenită dela acestea nemică măcară înrudită cu *doină*. Bulgăresce «cântecă» se dice cu termenulă generală pan-slăvică *piasnă* saă *piaseni*. Prin urmare, pînă la probă contrară, se înlătură și a doua rezervă a lui Rösler: «din limba geto-tracică din Mesia».

Urméză dară că Româniă din Carpați aă pe *doina* anume dela Daci. Cumă remăne însă atunci cu teoria despre eșirea cea pré-timpuriă peste Dunăre și re'ntórcerea cea pré-târđiă

de acolo a străbunilor noștri? În aparință, cestiunea e foarte simplă. Românii — ară fi putut răspunde Rösler — au luat cu sine la plecare pe *doîna*, au colindat cu *doîna* în cursu de vr'o mie de ani pe unde mai trăescă pînă astăzi Macedo-românii, și apoi deslipindu-se de aceștia, cu cari formați înainte unu singuru corp în intervalu de apröpe dece secolii, s'au întorsu în Dacia lui Traianu ducendu iarăși cu sine pe *doîna*. În realitate însă cestiunea e departe de a fi atât de simplă. Dacă în cursu de o mie de ani noi am fostu una cu Macedo-românii în Balcani și la Rodopu, cumu dară Macedo-românii nu cunoscă și ei pe *doîna*? Faptulu pozitivu este că ei n'o cunoscă, întocmai după cumu n'o cunoscă Albanesii și n'o cunoscă Bulgarii. Peste Dunăre, afară numai döră d'a-lungulu ei pe la coloniile moderne daco-române, *doîna* nu se află nicăiri.

Să aplicăm acum acestu fenomenu cătră ambele ipotese în luptă: de'ntăiu, cătră ipotesea ne'nteruptei continuități a Românilor în Carpați, și anume în Banatü și'n Oltenia, precumu am susținut-o eu și precumu o confirmă textulu lui Kekaumenos; apoi cătră ipotesea cea opusă a lui Rösler.

Dacă Românii n'au deșertatü nici o dată Dacia, ci numai din timpü în timpü, în totu cursulu vécului de mijlocü, revörsau peste Dunăre stoluri, din cari descindü în mare parte actualii Macedo-români și actualii Istro-români, atunci e foarte naturalü ca *doîna*, deși se conservă în cuibulu seü, unde nemicü n'o sdruncină, totuși să se fi perdutü la acele depărtate colonie, puse în alte condițiuni teritoriale, culturale și etnice.

Dacă, din contra, totalitatea elementulu românescü a părăsitü Dacia sub Aurelianu pe la 270, remänendü de aci în Balcani și la Rodopu pînă pe la 1200, după cumu susține Rösler, adecă celü pușinu vr'o noue secolii, la expirarea căroră abia o parte s'au întorsu la Dunăre, atunci este învederatü că în cursu de acei noue secolii toți Românii aveau pe *doîna*, de vreme ce unii din ei au pututü s'o readucă în Dacia, și deci pînă pe la 1200 o cunoseau și actualii Macedo-români,

fără ca să mai vorbim de cei din Istria. Ce minune dară că de o dată, mănținându-se în aceleași condițiuni teritoriale, culturale și etnice, tocmai Macedo-românii o perdū cu desăvârșire după anul 1200, pe cândū noi aștia o strecurămū intactă prin atâtea și atâtea schimbări de pozițiune geografică, de dezvoltare socială, de contacte cu diferite popore străine? E peste putință!

Prin cuvântul *doimă*, însuși Rösler își restornă întreaga teoriă.

În Glosariul¹ reposaților Laurian² și Maxim³, la pagina 534, cuvântul *sglobi* se explică prin «nestimpărat, nebunatic, petulante, resfățat», și se mai adaugă că : «nu sună a românesce», dar fără a se propune vre-o etimologie.

În Lexiconul⁴ Budan⁵ dela 1825, la pag. 641-2, *sglobi* se traduce prin :

«1°. întrecut, rău, schlimm, muthwillig;

«2°. brudiu, prostac, einfältig» ;

însă iarăși fără nici o derivațiune.

În Dictionarul⁶ româno-francez al lui Costinescu, la pag. 513, se aduc⁷ *sglobi*, *sglobire*, *sglobelă*, *a se sglobi*, explicându-se prin «nebunatic, sburdalnic, jocuri, a se juca», și adăugându-se că : «se dice de copil.»

Cea mai bogată exegesă a cuvântului, totu fără etimologie, ne întipină în Dictionarul⁸ d-lui Raoul de Pontbriant la pag. 675 : «*sglobi*, espiègle, folâtre, mièvre, sémillant, pétulant, mutin, badin, éveillé, joyeux à l'excès» ; apoi : «*sglobeni*, espièglerie, malice, joie folle, extravagance» ; de aci : «*a se sglobi*, être espiègle, folâtre etc.» ; în fine derivatele : «*sglobiciune*» și «*sglobire*».

Scrierea cu *z* o găsim⁹ în vechea gramatică a lui Molnar dela 1788, la pag. 54 : «*zraosis, fglobi*, der Unbesonnene», unde se aduce între exemplele cu *-i*, alături cu : «*κεις*».

În Arone Pumnulü, pe care 'lă vomü cîta mai josü, în locü de finalulü -iü vedemü -ivü: «sglobivü», «sglobivă».

Orî-care arü si originea cuvîntului, romanică sau neromanică, elü este la noi nu numai förte popularü, dar încă de o energiă apröpe onomatopoetică. Arü si culmea de reü gustü de a'lü înlocui prin vre-unü romanismü al-de «petulante», de exemplu în următorulü portretü alü unei *Oltence* din «Domnulü Tudorü» alü lui Boliacü :

«Glasu 'i unü timbru ce înföörä,
«Unü òrganü dulce ca de viörä,
«Ş'o frunte naltă de cheruvimü.
«D'erä tăcută şi gänditöre,
«Părea unü ângerü în meditare;
«D'erä s g l o b i e şi vorbitöre,
«Erä speranța cärii zimbimü ...»

Pentru a stabili acumü sorginta lui *sglobiü*, să constatämü mai întâiü de töte că :

1º, Scrierea cea corectă e *zglöbiü*. ca în Molnar, în Radu Timpea şi 'n gura poporului;

2º. Finalulü -iü, ca în *betiü*, *tärdiü*, *timpuriü* etc., provine aci din -ivü, conservatü de Pumnulü;

3º. Sensulü fundamentalü, indicatü mai alesü în *Lexiconulü* Budanü, este «reutăciosü».

Vomü avé darä pe *zglöbivü* «reutăciosü», care derivä d'a-dreptulü din paleo-slaviculü *zlobivü* (злoбивъ) «reutăciosü» dela *zloba* (злoба) «maliþiä».

Este curiosü că acéstä etimologiä, atâtü de uşörä şi atâtü de învederatä, n'añ nemerit'o nici Miklosich, care omite pe *zglöbiü* între slavismele limbii române; nici d. Cihac, care face unü adevăratü saltü mortalü ideologicü pentru a trage pe *zglöbiü* din neo-slaviculü *sgloba*, *sglob* «articulation, joint, jointure» (*Dict. d'ëtym. daco-rom.* II. 342); nici d. Wilhelm Schmidt, într'unü studiü de totü necunoscutü despre elementele slavice la Români, publicatü ungresce în *Az Erdélyi Muzéum-egylet évkönivei*, 1867, p. 26, unde derivä pe *zglöbiü* din slaviculü *glupü* (глoпyк) «prostü».

D. Cihac traduce cuvîntulü prin: «relăché, turbulent, effréné,

fringant, folâtre, gaillard», și citează trei exemple de întrebuințarea lui, două din *Lepturariul* lui Pannu: «gură s globivă» și «fără de ispravă s globivi», celălalt din *Anton* Pann: «z globiū la fire». D-sa scie, prin urmare, că *sglobiū* este *zglobivū*; și totuși nu l-a venit în minte de a se gândi la paleo-slavicultul *zlobivū* «rentăcios».

Ce-va mai mult. Într'un alt loc al operii sale, la pag. 141, d. Cihac ne spune că în «Pravila Vasile Vodă 32» se află cuvântul *zlob* «malfaiteur, voleur», anume în pasagiul: «oamenii cei domnești încă de se vor prileji să fie zlobi și vor face asupreale», și pe acest *zlob* d-sa îl crede — minunea minunilor — a fi foarte înrudit tocmai cu *hoț*; iar despre *zglobiū* nici o vorbă. Să observăm în parentes, că reproducerea pasagiului din «Pravila Vasile Vodă 32» de către d. Cihac e greșită. D-sa s'a luat după edițiunea cea foarte viciasă dela Boteșani din 1875, unde furnică erori peste erori. Să vedem, dacă totuși așa este *editio princeps*. În acea «Pravila», tipărită în Iași la 1646, se află pe foia 38 verso pasagiul în chestiune, sunând așa: *ѡаменнн ченн дѡмнннцн . ꙗкж де сз вор прилежнн сз «ꙗѡе злѡбннн шнн вор ꙗѡче ѡсннркѡе, шнн вор ꙗѡресрѡѡ сзрѡвнн фзрѡ «де цнѡрѡ дѡмнннн...»* Cine a citit *zlobi* în locul de *zlobivi*, n'a băgat de seamă că d'asupra lui *i* este un *v*, și ar fi putut să citească totuși astu-fel *vo* în locul de *vor* sau *doniei* în locul de *domniei*, căci și acolo *r* și *m* sunt scriși d'asupra. Să mai adăogăm, că în acest pasagiū, în care se vorbește de funcționarii domnesci, *zlobivū* nu însemnă «malfaiteur, voleur», ci numai: «de mauvaise foi».

Afară de Pravila lui Vasile-vodă, cuvântul *zlobivū* se întrebuințază nu o dată în vechile tipăriture române.

Iată patru exemple numai din «Parimiile» mitropolitului Dosofteiu dela 1683: 1°. «ca unū mielū nezlobivū (ка шн' мнелъ незлѡбннвѡ)», f. 40 retro și 45 verso; 2°. «cu fete de prunci nezlobivi (кѡ ꙗѡче де прѡнннн незлѡбннн)», f. 77 verso; 3°. «ca să-l cunoștemū blândete cō milosă a lui și să-l iscodimū nezlobivie lui (сзѡнн нскѡдннмъ незлѡбнннѡ ѡшн)», f. 12.

Amū mai putē aduce altele din «Învățătura» mitropolitului Var-

lanu delä 1643, bună örä f. 273 retro : «cätä zlobä are omulü (КЪТЪКЪ ЗЛОБА АРЕ ОМСЛА)»; din «Divanulü lumiü» alü lui Cantemirü, f. 186 verso : «îndemnările și 'ntrarmăturile a zlobivelor poște (А ЗЛОБИВЕЛОР ПОШТЕ), etc.

Ceä ce ne interesä însä mai cu deosebire în casulü de față, punëndü capëtü discuțiunii, este cä deja în secolulü XVI paleo-slaviculü *zlobivü* a cäpëtatü la Romäni pe epenteticulü *g*, devenindü *zglobivü*. Iată pasagilü celü decisivü din Omiliarulü lui Coresi dela 1580, quat. XXV f. 5 verso : «nezglobivulü dumnezeu ce va slobozi noi de toată năpasté (НЕЗГЛОВИВЪСЯ ДОУМНЕЗЕС ЧЕ ВА СЛОБОЗИ НОИ ДЕ ТОАТЪКЪ НЪПАСТЪКЪ)...»

Romänulü pare a simți atäta dificultate de a pronunța *zlobiü* färä *g*, încätü d. George Sionü, în noua edițiune academicä a «Divanulü» lui Cantemirü, la pag. 236, a cititü «zglobivelorü» acolo unde în originalü nu existä nicäiri vre-unü *g*. Totü «zglobivü», ba încä și cu cirilica ЗЛОБИВЪ, în locü de «zlobivü», ЗЛОБИВЪ, a pusü d-sa în Glosarulü la aceä edițiune, pag. 24. O greșelä așa dicensdü instinctivä, nevoluntarä, din cauza unei urechi prä-romänescel, ea în Coresi de altä datä! Pëcatü numai cä d. Sionü traduce pe acelu *zglobivü* prin «föрте pläcutü», pe cändü în Cantemirü elü însemnözä «neastimpëratü» și chiarü «desfrinatü». O asemenea eröre nu se mai susä nici măcarü prin fonetica romänescä.

În etimologia romänulü *zglobiü* «nebunatecü» din slaviculü *zlobivü* «reutäciosü» sunt instructive sub raportulü curatü linguisticü :

1°. Trecerea grupulü inițialü *zl-* în *zgl-* este de același naturä cu romaniculü generalü *Sclavus* din *Slavus*, fr. *esclave*, ital. *schiaivo*, provenț. *esclau*, de unde și la noi *Schiaü* muțatü din *Sclau*.

2°. Muțarea lui *scl-* în *Schiaü* față cu nemuțarea lui *zgl-* în *zglobiü* dovedesce cä pe *Sclavus* Romänii l'au primitü din afarä gata, adecä-cu guturala deja intercalatä, pe cändü în *zglobiü* intercalarea guturalei se datoresce lorü înșile, fiindü posteriörä primirii lui *zlobivü* ;

3°. Trecerea sensulü de *zlobivü* «reü» în *zglobiü* «nebunatecü» se pôte alätura cu trecerea analogä a sensulü în însuși «nebunatecü» din «nebunü» = «non-bonus».

Ort-cumü arü fi, așa cumü illü avemü astă-đi, ca modificare de formă și ca nuanță de sensü, cuvintulü *zglobiü* e romănescü și curatu romănescü.

RESPUNSÜ LUI MIKLOSICH.

In ultima sa lucrare despre «Fonetica dialectelorü române» (Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, Consonantismus. II. Wien 1882), profesorulü Miklosich consacră notiței mele despre *zglobiü* doue pagine 62-3, pe cari le reproducemü aci textualmente :

«Hier mag auch *zglobiü* schlimm, muthwillig, einfällig erwähnt werden. «Es ist von Herrn B. P. Hasdeü in der Columna lui Traian 1882. 245 ausführlich behandelt und mit slav. *zlobiv* zusammengestellt worden, eine «Ansicht, die auch dann als zweifellos anzusehen wäre, wenn dem *zglobiü* «nicht *zglobivü* zur Seite stünde. *g* wird als ein Einschub wie *k* in *škiau* «aus slavus erklärt, woraus auch it. *schiaivo*, prov. *esclau* wird. Diess ist «jedoch eine Deutung, die durch die zahlreichen mit *sl* anlautenden rumun «Wörter *slab*, *slave*, *slad*, *slajesk* neben *slojesk*, *slobod*, *slöre*, *slog*, *sloj* «*slon*, *slüge*, *slut*, *slenine* einigermassen zweifelhaft wird. Diese Wörter «machen es wahrscheinlich, dass die Rumunen das fremde slavus in der «Form *selavus* aufgenommen haben. Wer diess annimmt, wird sich der An- «sicht zuneigen, dass auch *zlobivü* in der Form *zglobiv* in das rumunische «Eingang gefunden hat. Die Gruppe *sl* ist fremd 1. dem griech. daher «*ἐσθ-λός* aus *ἐσλός* (Curtius, Grundzüge 379), daher *σθλοβῆνοι*, aslov. *slovène*, «*σθλοβῆνικός*, *slovêniskü*, *расσθлāvος* *rasislavü* usw. Vita S. Clementis 2. «3. 6 : an die Stelle von *θ* trat in späterer Zeit *κ* : *σκληβηνοί* bei Proco- «pius; 2. dem lat. : *Slaveni* bei Jornandes; *selavi*, *selavinia*, *selavina*, *sla-* «*vinica lingua*, *litterae selaviniscae* (*slovêniskü*) usw. aus dem neunten Jahr- «hundert; 3. dem nhd., das ein *sl* im Anlaut ebenso wenig kennt wie ein «*sm*, *sn*, *sw*. Indessen wird auch derjenige, der da meint, das rumun. habe «dem Zuge der romanischen Sprachen folgend, in slavus zwischen *s* und *l* «den *k*-Laut eingeschaltet, angesichts der vielen aus dem slavischen stam- «menden mit *sl* anlautenden Wörter sich schwer entschliessen diesen Ein- «schub auch bei *zglobiü* anzunehmen. Unter diesen Umständen denkt man «unwillkürlich an das altpolnische *zglobliwy iniquus*, *zglobicz se malignari*,; «*zgloba iniquitas* neben *zlostny iniquus* W. Nehring, Iter florianense 116. «*zgloba* Sophienbibel; *zgloba Linde*. Nach Archiv 4. 258. ist in *zgloba* «aslov. *zloba*, *g* eingeschaltet. Demnach wäre *zglobiü* ein altpoln- «*zglobiwy, *zglobliwy*. Dieser Annahme scheint jedoch die Sprachgeschichte

«im Wege zu stehen : denn wenn es wahr ist, dass Völker auf einer gewis-
 «sen Culturstufe fremde Wörter nur im mündlichen Verkehr sich aneignen,
 «so ist die Aufnahme eines poln. *zglobiwy in den volksthümlichen Sprach-
 «schatz der Rumunen aus dem Grunde nicht wahrscheinlich, weil diese mit
 «Polen nicht in unmittelbarem Verkehre standen : ein slavisches Wort, das
 «wie *sglobiü* in allen Theilen des rumunischen Sprachgebietes einheimisch
 «ist, kann nur aus dem bulgarischen oder dem kleinrussischen stammen :
 «unter dem ersteren ist nicht nur die heutige Sprache zu verstehen, sondern
 «auch jene ältere Variante derselben, der wie dem dakoslovenischen *ж* und
 «*а* nasale Vocale bezeichneten. Diese Erwägungen bestimmen mich den Mit-
 «forschern eine andere Erklärung vorzulegen, der wenigstens die angeführten
 «Bedenken nicht entgegenstehen. Bekanntlich bieten einige Wörter im aslov.,
 «bulg., serb. und kluss. dz für z, während das poln. in bestimmten Fällen
 «nur dz zulässt : aslov. dzvêzda, dzvêri, dzlo neben zvêzda, zvêri, zlo ; bulg.
 «dzvêzdâ, dzvânéc neben zvêzlä, zvânéc ; serb. dzora neben zora ; kluss. dze-
 «lennyj neben zelenyj ; poln. dzwiêk für ein aslov. zvekü ; nodze für aslov. nozê ;
 «auch dz besteht neben z. Ich habe über diese Erscheinung gehandelt in
 «Vergl. Grammatik I, 251. und die Ansicht ausgesprochen, dass aus g zu-
 «nächst dz und dž entsteht, woraus durch Abfall des d die Laute z und ž
 «hervorgehen : noga, aslov. nodzê, nozê, bulg. nodze, noze, poln. nozê, čech.
 «strziba, slovak. striga, strizisko, das čech. strizisko lauten würde. Zu den
 «Wörtern mit dz neben z gehört auch zlo : aslov. dzlo, zlo, bulg. *злo*. Bu-
 «garski zbornik. Priopćio St. Novaković. Starine VI 33. 50. 57. *злo*e 59.
 «*злe* 33. *злннa*, *злoкa* 49 : daraus ergibt sich ein bulg. dzlobiv, woraus,
 «und hier beginnt das missliche der Hypothese, durch Metathese zlobiv, das,
 «was wieder keinem Bedenken unterliegt, zglobiv wurde. Vergl. jedoch *žgial*
 «aus *žlêbû*.»

Imî pare bine că ilustrulî slavistî recunósce acumî că românulî
zglobiü se trage «fără indoélă» (zfeifellos) din slaviculî *zlobivü*, cefa
 ce 'i scăpase cu totulî din vedere pe cândî scriea «Elementele sla-
 vice în limba română» ; imî pare reü însă, în acelaşi timpî, că re-
 stulî observaţiunilorî d-sale se întemeiază purî şi simplu pe acea
 impregiurare că n' a înţelesî notiţa mea, darî n' a înţeles' o
 de locî ; şi iată cumî :

1° Eü amî spusü că : «mutarea lui *sl-* în *Schläu* faşă cu
 «nemutarea lui *zgl-* în *zglobiü* dovedesce că pe *Slavus Români* l'ăü
 «primitü din afară gata, adică cu guturala deja intercalată» ; iarü
 d. Miklosich a înţelesü pe dosü că eü aşü fi atribuitü Românilorü

intercalarea lui *k* în *Slavus* din *Slavus*, și pornesce apoi a demonstra că acelui *k* existase mai de'nainte, tocmai ceea ce am spus și eu.

2° D. Miklosich afirmă că Românii nu puteau să adauge pe *g* în *zglobiū* din *zlobivū*, de oră ce n'au adausū pe *k* în *slabū*, *slavū*, *sladū*, *sleescū*, *slobodū*, *slovū*, *slogū*, *sloiū*, *slonū*, *slugū*, *slutū*, *slāninū*; darū afirmāndū acēsta, d-sa uitā că :

a) În tōte aceste cuvinte ca *slabū-slavū-slugū* etc. este *sl*, nu *zl* ca în *zlobivū*, încātū cele done-spre-deci exemple nu au nici o valōre, intru câtū se cere măcarū unū singurū specimenū cu *zl*, căci grupurile *zgl* și *skl* nu sunt identice, ci numai analoge;

b) Chiarū în grupulū slaviciū *sl*, contra afirmațiunii celei categorice a d-lui Miklosich, Românii din Transilvania intercalōzā une-ori pe *k*, ast-felū că lângā Turda, bună orā, poporulū ōice *sclabū* și *sclāninū* în locū de *slabū* și *slāninū*; dar asemenea *sclabū* sau *sclāninū* nu se mōiā nici o datā în *schābū* sau *schāninū*, după cumū s'a mutatū *Schiaū* din *Slavus*, căci în casulū din urmă *sl* ne-a venitū nouē gata din afarā, pe cāndū în casulū de'ntāitū elū s'a formatū deja pe tārīmulū romānescū;

c) În fine, d. Miklosich n'a băgatū în sēmā vechile texturi, citate în notița mea, din cari rezultā că în secolii XVI și XVII Românii mai întrebuițāū încă de preferință, aprōpe exclusivamente, forma cea curatū slaviciā *zlobivū*, fără *g*, ceea ce vēdesce că sub acēstā formā anume, iar nu sub acea de *zglobivū*, cuvīntulū a trecutū dela Slavi la Romāni, intercalarea lui *g* fiindū darā posteriōrā.

3°. După ce a afirmatū o datā, fără nici o umbrā de argumentū, cumū-cā Românii vorū fi primitū dela Slavi pe *zglobiū* cu epenteticulū *g*, d. Miklosich se apcā a explica pe acestū *g* prin acea că Bulgarii pronunțāū *dzlobivū* în locū de *zlobivū*, de unde prin metatesā se putea nasce *zlobivū*, iarū de aci—trecēndū dela Bulgarii la Romāni — alū nostru *zglobiū*; din nenorocire însă :

a) Forma metateticā *zlobivū*, pe care însuși d. Miklosich o numesce «dubiōsā» (das missliche der Hypothese), nu se arētā nicāiri să fi existatū vre-o-datā la Bulgarii;

b) Ce-va mai multū, d. Miklosich nu ne dā vre-unū singurū e-

xemplu, pentru a proba măcară posibilitatea teoretică a unei metatese ca *zlobivŭ* din *dzlobivŭ* în dialectul bulgarŭ;

c) Ce-va și mai multŭ, chiarŭ forma bulgară *dzlobivŭ* e foarte problematică, de vreme ce Bulgarii de astăzi pronunță *zlo*, nu *dzlo*, iar în manuscrisul bulgarŭ din secolul trecutŭ, citatŭ de d. Miklosich, se scrie de o potrivă *zao* și *zao*, ba chiarŭ mai adesea *zao*, ast-felŭ că *s* și *z* nu exprimă acolo nici o particularitate fonetică.

Ce mai rămâne dară în picioare din toate observațiunile d-lui Miklosich? Rămâne numai și numai vechea formă polonă *zgloba* în locŭ de *zloba*, înlocuită ca românesc *zglobivŭ* din *zlobivŭ*. Dar însuși d. Miklosich recunoscândŭ că Românii n'aŭ pututŭ căpăta acea formă dela Poloni, urmază dară că la noi epentesa lui *g* trebuie considerată ca ce-va curatŭ indigenŭ, independent de același fenomen polonezŭ, și încă — mai repetămŭ o dată — ca ce-va care începe a se arăta într'unŭ modŭ sporadicŭ abia în secolul XVI, deși tute se înrădăcineză și se respândesc.

Dacă d. Miklosich ar ŭ fi înțelesŭ notița mea, el ŭ și-ar ŭ fi scutitŭ osteneța celorŭ două pagine atâtŭ de ingrate, mulțumindu-se cu faptulŭ intrensecŭ, constatatŭ de mine contra d-lui Cihac și a d-lui Schmidt, cum-că românulŭ *zglobivŭ* derivă anume din paleoslaviculŭ *zlobivŭ*, nimicŭ mai multŭ și nimicŭ mai puținŭ.

V

VOINICAME ȘI MIȘELAME.

ISTORIA UNUI SUFIXŪ ROMANICŪ DESPĂRUTŪ
DIN LIMBA ROMÂNĂ.

Incepemă prin a reproduce următoarea observațiune a nemuritorului Diez (*Gramm.* ed. 3 t. 2 p. 332):

«Italianii, Spaniolii și Portugesii întrebuițeză sufixul *-amen* «cu un sens colectiv al străinului limbii latine».

Așa lătineste în *acramen*, *certamen*, *tentamen*, *ligamen*, *velamen*, *vexamen* etc. nu se implică de loc ideea de mulțime, pe când italianesce *velame* «multe velturi», *bestiame* «multe vite», *contadiname* «mulți țărani», *gentame* «multă glătă», *legname* «multe lemne», *ossame* «multe oșe», *sacttame* «multe săgeți», sau spaniolesce *bestiame* «multe vite», *botamen* «multe buți», *cochambre* (= *cochamina*) «mulți porci», *osambre* (= *ossamina*) «multe oșe» și așa mai încolo, sunt nesce expresiuni eminentemente colectivale.

Sufixul latin propriamente zis nu este *-amen*, ci numai *-men*, identic cu latinul *-mon*, cu grecul *-μον*, *-μεν*, *-μιν* etc., cu sanscritul *-man*. Inițialul *a-* în *-amen* este totu atât de extra-sufixal ca și *i-* în *reg-i-men* sau *u* în *ac-u-men*, în cari toate sufixul e numai *-men*, întocmai ca în *ger-men*, *ag-men*, *cul-men*, *ver-men* etc. În fondă dară, așa numitele sufixuri romanice *-amen*, *-imen*, *-umen*, pe cari Diez le pune în deosebă, se reduc la singurul sufix latin *-men*. Cu atât și mai interesantă ară fi de a urmări modalitatea nasterii sensului colectiv al în Occidente pentru *-amen*, fără ca să-lă albă acolo și *-imen*, dacă nu și *-umen*, despre cari vomă vorbi mai la vale.

Singurul cuvintă latină cu *-amen*, în care se cuprinde ideea de mulțime, ba încă numai această ideă, este *examen* «roiă de

albine», «glólă de ómenĭ», «grămadă de animale», «mare cătine de lucruri» : *examen juvenum, examen muscarum, examen piscium, examen locustarum, examen infantium, examen malorum* etc. Puțină ne interesă aci, dacă *examen* este sau nu o contracțiune din *exagmen*, adică *ex-ag-men*, unde *-a-* aparține cu totul rădăcinii, iar nu elementului formativ. Poporul romană cunoscea numai forma *examen*, ca și când finalul ar fi *-amen* precum este în *velamen* sau în *ligamen*, unde rădăcina fiind *vel-* și *lig-*, restul *-amen* constituă elementul formativ. Tóte grațurile neo-latine din Occidente au moștenit pe acest *examen* : ital. *sciame*, span. *enjambre*, portug. *exame*, catalan. *exam* sau *axam*, provenç. *aysam* sau *issam*, franc. *essain* etc. N'ar fi peste pulnă, prin urmare, ca această vorbă, deși singură, dar foarte răspândită pentru a exprime tot felul de mulțimi, să fi concursul la popórele romanice a însuși sufixului *-amen* sensul colectivul, pe care el nu-l avusese în latina propriu șiă. E unu nu găsesc o altă cale mai nemerită pentru a-mi explica un asemenea fenomen, afară numai dora acea împregurare că substantivii cu sufixul *-amen* se întrebuinteză în latina vulgară mai cu sémă la plural, cea-ce i va fi dat cu timpul un sens general de pluralitate : *generamina, lintamina, odoramina, pinguamina, sputamina, vitulamina* etc. (cfr. Rönsch, *Itala und Vulgata*, Marburg, 1875, p. 26—27).

Oricum însă, fenomenul există, și o data existând, întrebarea cea importantă este de a se ști, dacă el e numai occidental, după cum părea a crede Diez, ori dacă e comun tuturor Neo-latinilor.

În Omiliarul lui Coresi dela 1580 noi găsim de două ori *voinicame* cu înțeles de «mulți voinici». Un pasagiu, la quatern. XIII fóia 1 verso, sună : «ce-au fost la codrul Eleo-
«nului, acolo amu îngereștile țării și *voinicame* (воиникамъ)
«arhangheliloră únii nuori cu arepile vânturi aducé....» Alt pasagiu, la quatern. XXII f. 1. v. : «acéstă oasté a lu Dum-
«nezeu chémă-se a cerului *voinicame* (воиникаме)....» În

ambele pasage, cuvîntul înseamnă și nu poate să însemneze decât «oștire», «exercitus».

Voinicame este în modul cel mai necontestabil un derivat dela *voinică* prin acel sufix colectiv al *-amen*, pe care Diez îl afla numai în Italia și în Spania. Dar *voinică* e din punct în punct slavicul *воиника*, «miles, στρατιώτης» (Mikl. *Lex.* p. 71). Cum dară i s'ar fi putut adăuga sufixul exclusivament romanic *-amen*, dacă acest element formativ nu exista pe atunci la Români în mai multe vorbe de provenință latină, ast-fel că străbunii noștri erau deprinși a-lu întrebuița și aveau conștiință de semnificațiunea lui cea colectivă? Un sufix fiind sufix tocmai prin acela că nu posedă o viață independentă, latinul *-amen* nu putea trăi în limba română singur-singurel, pînă la introducerea cea târzie a slavismilor; cu alte cuvinte, el trebuia să fi fost acățat pînă atunci la vr'o câte-va vorbe întregi, ba încă la mai multe, remase Românilor din moștenirea latină.

Vechile noastre texturi, întru cât sunt cunoscute pînă acum, ne-au conservat în această privință un specimen foarte prețios. În Omiliarul de pe la 1570, probabilmente cel de'ntăiu tipărit în limba română, pe care noi îl cunoșcem numai după extractele publicate de d. Cipariu (*Analecte* p. 16—29), ne întîmpină de trei ori vorba *mişelame* cu sens de «sărăcime»; și anume: «Mergu oamenii la beserecă, cum acolo «popa să spue cuvîntul lu Dumnezeu sfînta evanghelie în «limba pe care grăescu oamenii, să putem înțelge noi m i «ș e l a m é (МИШЕЛАМЪ); ce folosu e lor deca popa grăește în «limbă striină Rumânilor, sârbêște, de nu înțelegu, saŭ pre «altă limbă ce nu vor înțelge ascultătorii? cum zice Pavelu «apostolul cătră Corinteni 155 zice: așa și voi cându cu limbi «grăiți, d'unde nu dați uin cuvîntu adeverat, cum poate în- «țelge omu ce e grăit? fi-va amu de veți grăi în vântu? «dein care învățatură să învețe m i ș e l a m é (МИШЕЛАМА) în «ce chipu trebuie a cinsti pre Dumnezeu, și cine e Dumne- «zeu, și noi creștinii slugile lui în ce chipu putem face și vie

«după voe și lăsată lui, și în ce putem sfînși numele lui; aici «trebuiește cumă popa să fie știutoru cărților, așa va puté în-văța pre mișelame (МИШЕЛАМЕ)...»

Românulă *mișelă* fiindă latinulă *misellus*, vechiulă nostru *mișelame* corespunde pe deplină unu italiană *misellame* «mulți mișei». Suffixulă *-amen* are aci, ca și'n *voinicame*, acelu sensă colectivă de o natură romanică specifică, pe care în deșertă ilă vomă căuta la Latină în *miseramen* și'n alte formațiuni analoge.

Însă printr'o singură vorbă ca *mișelame*, fie ea câtă de désă în circulațiune, dar în care ideia de «mulțime» nu este cea esențială, suffixulă *-amen* n'ară fi căpătată nici o dată în limba română o misiune colectivă atâtă de pronunțată, încâtă poporulă să'lă adauge chiară la slaviculă *voinică* în *voinicame*. Este învederată dară că Români, pînă pe la jumătatea secolulu XVI, cată să fi avută ună numără însemnată de cuvinte cu *-ame*, de ex. : *osame* «multe oșe», *vitame* «multe vite», *țerăname* «mulți țerani», *porcame* «mulți porci» etc., întocmai precumă le au Italiani sau Spaniolii.

Acestă interesantă suffixă, cumă ore a ajunsă elă să dispară cu desăvîrșire din limba română ?

Noi amă spusă deja mai susă, că'n latina finalulă *-amen* este același suffixă ca și finalulă *-imen*. În grațurile romanice din Occidente, suffixulă *-ime* din *-imen* e foarte rară. Numă la Români ilă vedemă multiplicându-se, și anume în două direcțiuni diferite : 1° ca suffixă abstractă, care se acață la adjectivi, de ex. *mărime*, *asprime*, *lungime*, *cățime*, *treime*, *sutime* etc.; și 2° ca suffixă colectivă, care se anină la substantivi, precumă : *boierime*, *tinerime*, *ostășime*, *țerănime*, *popime* și altele nenumărate. În această din urmă funcțiune, românulă *-ime* coincidă din punctă în punctă cu romaniculă *-ame*, astă-felă că, bună-ora, cea ce figurăză în vechile năstre texturi ca *voinicame* și *mișelame* se đice astăđi *voinicime* și *mișelime*.

Întocmai ca latinulă *-imen* la Români, se deduplică în Occidente latinulă *-umen*, mai alesă la Italiani, la Spaniolii și la

Portugeși, asociându-se pe de o parte în sensu abstractu cu adjectivii, precum *asprume* (=rom. *asprime*), *agrume* (=rom. *acrițe*), *grassume* (=rom. *grășime*), *verdume* (=rom. *verdețime*), portug. *negrume* (=rom. *negrime*) etc., pe de altă parte unindu-se cu substantivii pentru a le da o nuanță colectivă, de ex. *bottume* «multe buți», *lagume* «multu noroiu», *salvaggiume* «multu vinatu», span. *cardume* «mulți pesci», portug. *ovellum* «multe oi» etc.

Numai *-amen* este unu sufixu colectivălu comunu tuturorū Neo-latinilorū, de oră ce 'lū găsimū atâtū în Occidente. precumū și 'n vechile texturi române. Colectivalulū *-umen* fiindu exclusivū occidentalū, iar colectivălu *-imen* exclusivū românescū, rezultă că aceste accepțiuni ale lorū nu sunt romanice generale, ci s'au desfășuratū deja mai târziu, dincolo pentru *-umen*, de'ncôce pentru *-imen*, printr'o usurpațiune a sufixelorū abstracte *-umen* și *-imen* asupra terenulū propriu alū sufixulū adevăratū colectivălu *-amen*. La Români, usurpațiunea a reușitū pe deplinū, astūfelū că *-imen* a înecatū pe *-amen*; în Occidente, ea s'a opritū la o jumătate de cale, așa că alături cu *-umen* ne mai întimpină și *-amen*, une-orī chiarū în același cuvintū, de ex. italianesce în *saettume* «multe săgeți» alături cu *saettame* «multe săgeți». Usurpațiunea a fostū provocată și înlesnită, parte prin identitatea primitivă latină a celorū trei sufixuri *-amen*, *-imen* și *-umen*, parte prin acea împregiurare că unii adjectivii capetă o nuanță colectivă din dată ce se substantivéză, de pildă *negrime* sau *verdețime* = ital. *verdume* sau portug. *negrume* implică deja «multu negru» sau «multu verde», *grășime* = ital. *grassume* «multu grasu», și așa mai încolo.

De ce însă la Români victoria lui *-imen* asupra lui *-amen* a fostū completă, pe cândū în Occidente *-amen* și *-umen* se mai luptă încă pînă astăzi? Acastă diferență între rezultatele concurenței dintr'o parte și din cea-laltă trebuī să aibă o cauză românescă specifică, pe care noi vomū căuta a o limpedi prin doue ipoteze.

În cuvîntul *omenime* este învederatî că sufixulî nu s'a adausî la singularulî *omî*, de unde amî avî *omime*, ci la pluralulî *omenî*. Totî pluralulî darî catî sî fie şî'n *boerime*, *tinerime* etc. În *voinicame* şî *mişelame*, din contra, tulpina este singularulî *voinicî* şî *mişelî*. Dacă ne vomî aduce acumî aminte de spaniolulî *leñame* «multe lemne» alîaturî cu spaniolulî *osambre* «multe óse», vomî constata că celî de'ntîiî s'a formatî din singularulî *ligname* = *lignamen*, pe cîndî celî alî doilea nu derivî din singularulî *ossame* = *ossamen*, de unde arî fi *osame*, ci din pluralulî *ossamina* redusî la *ossamne*, cîci numai din *ossamne*, nici o datî din *ossame*, se póte nasce, dupî fonetica spaniolî, unî *osambre*. De ce óre atuncî sî nu admitemî că la Romîni sufixulî *-amen* se adîoga de o potrivî la pluralî şî la singularî? Adîogîndu-se la singularî, avemî *voinicame* = *voinic-ame*; adîogîndu-se la pluralî, amî avî *voinicame* = *voinici-ame*, iar de aci prin asimilaţiune *voinicime*. Diferinţa între fenomenulî spaniolî şî acelî romîni este, că într'unulî se trage din pluralî însuşi sufixulî, pe cîndî în celî-l'altî pluralî este numai tulpina; în ambele casurî însă ajungemî în ultima analisî la o bifurcaţiune analógî a unî şî aceluiaşi sufixî.

În acestî modî s'arî stabili în cestiunea ce ne preocupî trei periode :

1°. O periódî cîndî Romîniî, alîaturî cu sufixulî abstractî *-ime* pentru adjectivî, posedî sufixulî colectivî *-ame*, susceptibilî de a se adîoga substantivilorî la singularî şî la pluralî;

2°. O periódî cîndî sufixulî *-ame* celî adausî la pluralî, adecî *-i-ame*, începe a se confunda cu sufixulî *-ime*, conservîndu-se totuşi intactî în unire cu singularulî, adicî precesî de o consónî;

3°. O periódî cîndî sufixulî *-ime*, asigurîndu-şi unî rolî colectivî prin completa sa fusiune cu *-i-ame*, înlîturî cu încetulî de pe scenî sufixulî colectivî *-ame*.

Mai concretî :

1°. Perioada cu *mişelame* și *mişeliame* lângă *mărime*;

2°. Perioada cu *mişelame* și *mişelime* lângă *mărime*;

3°. Perioada cu *mişelime* lângă *mărime*.

Scimă bine că acățarea sufixului *-ame* către pluralul român în *-i* s'arū pute s'gudui prin contestarea pluralității lui *-i* în *omenime*, de unde plécă întréga nóstră ipotesă. În adevérū, Românii parū a fi posedatū alături cu *omū* = lat. *homo* = ital. *uomo* unū singularū *omene* = *hominem*, a căruī urmă se mai regăsește la Macedo-românii în *omnu* și *ommu* alături cu *omu* (Miklos., *Rumun. Unters.* II, p. 74) și care arū corespunde spaniolului *hombre* = *homne* și francesului *homme* = *homne*. Pe de altă parte, finalul *-mbre* la Spanioli în *osambre* etc., pe care noi persistăm a -lū trage din pluralul latinū *-mina*, mai alesū cândū alăturăm pe spaniolul *lumbre* cu românul *lumină*, ambele din pluralul *lūmina*, deși forma română e cu scăderea accentului pe a doua silabă ca în *străinū* în locū de *străinū* din *extrāneus*, — finalul *-mbre* e consideratū de Schuchardt și mai cu sémă de Ascoli ca unū derivatū din ablativul singularū *-mine* (*Archivio glottológico*, t. 2, p. 429—33).

Iată de ce vomū mai propune o altă ipotesă, în care precedemū dela cuvinte cu finalul *e*, ca *oste*, *pasere*, *căine*, de unde prin sufixul *-ame* vomū avé *oștiame* sau *pășeriame*, cu tonicul *-ia-* expusū a trece în *-i-* prin influința cuvintelorū înzestrate cu sufixul adjectivalū abstractū *-ime* ca *mulțime* etc., întocmai precumū tonicul *-ia-* din latinul *christianus* s'a redusū la *-i-* în românul *creștinū* prin influința cuvintelorū ca *vecinū* și altele. În acestū chipū Românii căpătaū câte-va vorbe în cari, ca în *oștime* sau în *pășeriame*, finalul *-ime* represinta în realitate o contractiune din *-iame*, dar în aparință prin *-i-* coincide în același timpū cu desinința plurală *oșt-i* sau *pășeri-i*. O asemenea coincidență era de ajunsū ca poporulū să începă a preferi pe *-ime* în locū de *-ame* pentru a exprime ideia de colectivitate, adecă de pluralitate. Lupta între *-ame* și *-ime* s'a încinsū, și *-ime* a biruit grațią asemănării sale parțiale cu pluralul *-i*. În scurtū, voi-

nicime pentru *voinicame* sau *mişelime* pentru *mişelame* s'arū datori unui felū de etimologiā poporanā, înlesnitā prin contracţiunea preliminarā a unorū cuvinte ca *ostīame* sau *pāserīame* în *ostīme* şi *pāserīme*.

Acéstā a doua ipotesā nu presintă nici una din dificultāţile celei de 'ntāiū; şi totuşi, preferindū din parte-ne pe cealaltā, noi le dāmū pe ambele numai ca ipotese, fiindu-ne de ajunsū faptulū pozitivū, dar pozitivū de totū, cumcā la noi sufixulū *-ime* a înlocuitū pe *-ame*, după cumū în Occidente se încercā a-lū înlocui sufixulū *-ume*.

Prin urmare, vechlulū romaniculū colectivālū *-ame* n'a peritū la Romāni, ci s'a pitulatū numai în colectivālulū *-ime*, pe care trebuī să'lū deosebimū de abstractulū *-ime*. În *mār-ime* e sufixulū latinū *-imen*; în *mişel-ime* însă e sufixulū romaniculū *-amen*, trecutū foneticese în *-imen*, dar mai păstrândū funcţiunea lui *-amen*.

Fără cele doue exemple de *voinicame* şi cele trei exemple de *mişelame*, noi amū fi siliţi a crede lui Diez că sufixulū colectivālū *-amen* este o proprietate exclusivā a latinitāţii occidentale, pe cândū în faptū elū aparţine întregii romanităţi; şi nici o dată n'amū fi în stare de a ne da sēmā, pentru ce unulū şi acelaşi finalū abstractivézā în *mārime* pe adjectivulū *mare*, iarū în *boierime* colectivézā pe substantivulū *boierū*....

VI.

DOMNAME și TURCAME.

SUFIXULŢ ROMANICŢ -AME LA MACEDO-ROMĂNI.

În studiul de mai sus, noi am atins originea sufixului colectivă -*ame* în limbile romanice occidentale și am arătat vicisitudinile lui în dialectul daco-român, unde el s'a confundat pe deplin cu sufixul -*ime*, astă-fel că abia îl mai găsim în cele două cuvinte *mișelame* și *voinicame* în texturi din secolul XVI.

N'am vorbit nimic despre dialectul macedo-român, căci acolo, întru cât îl cunoșteam după materialul lexicografic adunat de Kavalliotis și de Daniil, nu ni s'a oferit nici o urmă de colectivă -*ame*, pe care nu l'am găsit nici în gramatica macedo-română a lui Bojadschi.

În acest moment apare însă la lumină partea a doua din *Mostre de dialectul macedo-român* (Bucur. 1882, pag. 160 în-8), unde d. «Vangeliu Petrescu (Crușovean)» ne dă specimene nu numai de basme, dar încă și de «poesii populare». Aci, într'o elegie la pag. 48 figură următorul final :

luă șiiacă dela orfanie,
se duse Pirlep la o dufiane
și se aștirnă la croiere,
tea și 'lă cósă cuparane,
tea și 'lă vindă ti Bairame,
pe la Turci și la d o m n a m e
tea și plătescă la orfanie;

ceia ce se traduce :

luă postavă de om sărac,
se duse 'n Pârlepă la prăvălia

și se puse la croire,
ca să 'lă facă ghebă,
ca să 'lă vință la Bairame,
pe la Turci și la d o m n i,
ca să plătescă la sărăciă...

Iată dară d o m n a m e, foarte lămuritū, cu sensulū colecti-
valū de d o m n i.

În aceiași colecțiune, la pag. 120—21, găsimū unū pasa-
giū din balada noastră despre «meșterulū Manole» :

Ca să 'mī rădicați
Aici să 'mī durați
Mănăstire naltă
Cumū n'a mai fostū altă,
Că v'oiū da averi,
V'oiū face boierī...

tradusū macedonesce în următorulū modū :

Tea să 'nī anălțați
Aóte să 'nī adărați
Monastirū analtu
Cumū nu mai fu altu,
Că va să vē daū averi,
Va să vē facū d o m n a m e....

Apoi în nota dela pag. 153 meritosulū colectorū ne spune
că : «d o m n a m e înșemneză domniū, domnitorī străini, boe-
rii turcesci».

Cu acéstă ocașiune, revēdēndū mica, dar foarte interesanta
colecțiune de cāntece poporane macedo-romāne, publicată de
de-multū de amiculū meū Caragiani, amū găsitū într'una din
ele următorulū versū :

C'unū căpitanū se se maritā,
Și-unū mușatū gione cu elū s'amintā,
Și armatle ameale acelū s'le lia
Și pri T u r c a m e tutū se da..

și caracterul său romanic general, iar nu occidentală exclusiv, după cum se credea pînă acuma.

Terminându, dacă vom alătura sôrtea lui *-ame* în cele două mari dialecte române, rezultatul comparațiunii este dintre cele mai instructive. În dialectul daco-român, acest sufix trece printr'o filieră perfectamente paralelă cu trecerea lui în limbile romanice occidentale. De 'ntâiu, se pune în luptă cu un alt sufix înrudit : la noi *-ime*, în Occidente *-ume*. După aceia, sufixul cel antagonist își altoește treptat sensul colectivă, astu-fel că *-ume* în Occidente și *-ime* în daco-româna încetăză de a mai fi nesce sufixe curat adjectivale abstracte. În fine, când altoirea e completă, *-ume* începe a goni pe *-ame* în Occidente, iar *-ime* reușește pe deplin a-l înlocui la noi. Acest paralelism dovedește că procesul se face pe o cale normală, limbile ce 'lă îndură, daco-româna și graiurile occidentale, dezvoltându-se fie-care, secol după secol, în cuibul său propriu printr'un impuls organic, liniștit, constant. Cu totul altu-fel este în dialectul macedo-român, unde sufixul *-ame*, cu excepțiunea a vr'o două specimene, dispăre fără a se fi luptat cu *-ime*, care rămâne acolo pînă astăzi numai adjectival abstract. Tragă de aci o consecință acei ce pretind că noi aștia, după o lungă vagabundare, am revenit în Dacia lui Traian abia pe la finea véculei de mijloc! Dialectul macedo-român, nu al nostru, resimte în tôte particularitățile sale, mai cu sémă fonetice și morfologice, urmele unei puternice sguuirii. Plecându dela daco-româna, linguistul își pôte explica pe macedo-româna; plecându dela macedo-româna, din contra, daco-româna va fi o eternă enigmă.

A se mai vedé cele spuse mai sus în studiul «Doîna restórnă pe Rösler».

VII.

CRESCETŪ și URȬICA.

ETIMOLOGIA POPORANĂ DIN EPOCA FORMAȚIUNII LIMBEI ROMĂNE.

Lexiconul Budană (pag 146) explică vorba «*crescetu* vel *creștetu*» prin «vertex capitis, Wirbel», și o derivă celă de'ntăiu din latinul *crista*, de unde noi avem deja *créstă*.

D-lui Cihac (*Dict.* I. 62) plăcându-i acéastă etimologiă, d-sa o mai completéză prin ipotesa unui prototipă latină *cristetum*.

D. Miklosich (*Beitr. z. Lautl. d. rumun. Dial. Conson.* II. p. 83) apróbă derivațiunea lui *crescetă* din *crista*, mai adăogându că ș în locă de s nu se pôte explica decâtă prin influința formeî albanese *krestă* «créstă»: «*șt* ist nur aus dem Albanischen zu erklären» (cfr. Miklosich, *Rumun. Untersuchungen*, II, p. 21).

În fine, d. dr. Gaster (*Revista pentru istoriă*, I pag. 31) se acață la rîndulă seă de aceiași etimologiă, desvoltând'o în următorulă modă: «Dela lat. *crista* avemă românește: *crea-stă*; de aci însă nu se poate deriva directă *creștetă* cu ș palatală, pentru care nu există nici o causă fonologică; pentru «terminațiunea *-et* propune Cihac ca etimon latinescă *cristetum*, «dar nici așa ș palatală nu este explicat. Număi dacă «priimimă mijlocirea albanesului *krestă* putemă ajunge la rom. *creștetă*.»

Pentru d. Gaster, a căruă tendință mai multă decâtă rösleriană noi amă indicat'o deja în *Columna lui Traiană* (III p. 528), acésta ară fi încă o dovadă, totă așa de solidă ca tôte pe căte le aduce, cumcă Românii aă venită aci din prejmețele Epirului abia în véculă de mijlocă.

Din fatalitate pentru o asemenea teorie, alu nostru *crăscetă* are a face nu numai cu *crăstă*, dar încă și cu «a *crește*», măcaru că nu se trage d'a-dreptulă din «a *crește*», după cumu o credea d. Raoul de Pontbriant (*Dict.* p. 163) și reposităil Lauriană-Massimă (*Dict.* ad. voc.), aceșli din urmă mai punându-lă în paralelă cu italianulă *crescita*, de totă diferitū prin origine, prin formă și prin sensū.

Sub numele de «etimologiă poporană», nemșesce *Volksetymologie*, este cunoscutū în Linguistică unū fenomenū fôrte interesantū, pe care pe la 1850 l'a studiatū pentru prima ôră mai de aprôpe profesorulă Fôrstemann și care consistă în tendința poporului de a modifica forma unū cuvintū isolatū saū rarū, fie elū străinū orī pămînténū, după calapodulū altorū cuvinte mai respândite, mai clare, mai avute în derivate.

Din cele scrise pînă acumū asupra acestuī importantū fenomenū, vomū indica aci:

- Fôrstemann, *Ueber deutsche Volksetymologie*, în Kuhn's *Zeitschr.* t. 1 (1852) p. 1—25 și t. 23 (1877) p. 375—84;
Schuchardt, *Der Vokalismus des Vulgärlateins*, t. 3 p. 344—51;
Andresen, *Ueber deutsche Volksetymologie*, ed. 2, Heilbronn, 1887, in-8;
Dossius, *Einige Beispiele der Volksetymologie im Neugriechischen*, în Bezenberger's *Beiträge*, t. 2 (1878) p. 338—40 și t. 3 p. 87;
Weise, *Volksetymologische Studien*, ibid. t. 4 (1879) p. 68—94;
Malinowski, *Zur Volksetymologie*, în Kuhn's *Beiträge*, t. 6 (1870) p. 300—305;
Karlłowicz, *Sloworód ludowy*, Kraków, 1878, in-8;
Kruszewski, *Ob analogii i narodnoj etimologii*, în Kolosow, *Russkii filologičeskii vjestnik*, t. 2 (1889) p. 109—20;
Appel, *K slavjanskomu narodnomu slovoizvodstvu*, ibid. t. 3 (1880) p. 86—90 și t. 4 (1880) p. 63—6;
Caix, *Studi di etimologia italiana e romanza*, Firenze, 1878, p. 191—6; etc.

Așa Italianulă din *veletta*, deminutivū dela *vela*=lat. *vigilia* «strajă», a făcutū *vedetta*, ca și cândū s'arū trage din *vedere*, de vreme ce o sentinelă, în adevărū, trebuī să véđă bine; iară Spaniolulă din lat. *vagabundus* a făcutū *vagamundo*, ca și cândū arū însemna «retăcitorū prin lume».

Ei bine, totu de o asemenea origine ca *d* pentru *l* în *vedetta* din *veletta*, sau ca *m* pentru *b* în *vagamundo* din *vagabundo*, este și trecerea lui *s* în *ș* în românul *creștetu* în locu de *crestetu*.

Dacă vomu admite unu prototipu latinu *cristetum*, propusu de d. Cihac, deși elu nu ne mulțumesc, atunci Românul trebuia să formeze mai întâiu *crestetu*, de unde însă se simțla vrëndu-nevrëndu împinsu la *creștetu* prin etimologia poporană dela *crescere*, de oră ce o *créstă* nici nu este alt-ceva decâtu o «exerescență»: «crête, une excroissance», după definițiunea lui Littré (*Dict.* p. 893).

Amu spusu că prototipulu *cristetum* nu ne place. În adeveru, dintr'unu *cristetum* s'arū fi făcutu românescu *crestetu* cu accentulu pe ultima silabă, fiindu că sufixulu latinu *-etum* era totu-d'a-una accentatū pe *-e*. E multu mai probabilu că Românii d'a-dreptulu din *créstă* au formatu *créstătū* după analogia lui *capătū* dela *capă*, prin urmare deja într'o epocă post-latină.

În ori-ce casu, fie plecându dela dubiosulu latinu *cristetum*, fie dela o formațiune românească analogică *créstătū*, totu încă noi nu putemu ajunge la *creștetu* decâtu numai prin etimologia poporană dela *crescere*.

Este influința fonetică a unui cuvintu românescu asupra unui altu cuvintu românescu, înlesnită prin asemnarea materială a ambelorū și provocată prin asociațiunea lorū ideologică. Totu așa în Meso-latinulu *moriment* dintr'o înscripțiune (Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus-halbinsel*, Wien, 1882, pag. 55) și'n alu nostru *mormintū*, sonulu *n* din latinulu *monumentum* arū fi resistatū de a trece în *r*, dacă destinațiunea funerară a monumentelorū nu făcea să se nască o etimologiă poporană dela *morior* sau *mortuus*. În tóte acestea — nimicū albanesu!

Creștetu, ca rezultatū alū etimologiei poporane, se formulează dară în următorulu modū :

$$\text{creștetu} = \text{créstătū} (\text{créstă} + [\text{cap}]\text{ătū}) + \text{cresce}[\text{re}]$$

Dacă nu datéză chiarū din fasa cea de'ntăiu a limbei nóstre,

În orî-ce casă elū este fôrte vechiu, de oră ce 'lū găsimū și 'n dialectulū macedo-românū sub forma *créstedu*, la Kavalliotis *κρίσστιντου «κοροφή, cacumen»* (ap. Thunmann p. 203), în care finalulū -*d* pentru -*t* merită o deosebită atențiune. Din latinulū *languidus* Macedo-românii aū făcutū *lângetu* (Petrescu, *Mostre de dialectul macedo-român*, II p. 156), în care media (*g*) + media (*d*) s'aū dissimilatū în mediă (*g*) + tenue (*t*). Același fenomenū de dissimilațiune fonetică ne întimpină în macedo-românulū *créstedu*, în care tenuia (*st*) + tenuia (*t*) se înlocuescū prin tenuiă (*st*) + mediă (*d*). Forma *crésetu*, alū nostru *crescetū*, este dară cea primitivă.

Orî-cătū de vechiu arū fi la noi *crescetū*, totuși și mai venerabilū, de astă dată chîrarū din epoca formațiunii limbei române, este unū altū productū alū etimologiei poporane, care aruncă în același timpū o lumină asupra vieței intime a străbunilorū noștri.

Din latinulū *urtica* «urđică» s'aū născutū ital. *ortica*, sardulū *ortigga* și *ortija*, span. și portug. *ortiga*, provenț. *urtica* saū *ortiga*, franc. *ortie*, vallon. *ourtièie*, reto-rom. *urtia* etc.

În tôte aceste forme romanice s'a conservatū sonulū *t*, și chîrarū întréga silabă accentată -*ti*- din prototipulū latinū *urtica*.

Există numaī douē excepțiuni, datorite ambele etimologiei poporane : siciliano-neapolitanulū *ardica* saū *ardicula* și românulū *urđică*.

Pe neapolitanulū *ardica* și sicilianulū *ardicula* deja Schuchardt (*Vokal*. t. 1 p. 184, t. 3 p. 97, 344) le-a explicatū fôrte bine ca derivândū din *urtica* prin etimologia poporană dela *ardere*. Se scie că însuși latinulū *urtica* are o filiațiune logică identică dela *uro* «ardū» (Corssen, *Ueb. Aussprache*, ed. 2 t. 1 p. 349). Cu tôte acestea, pentru ca *urtica* să se fi transformatū în *ardica*, printr'o schimbare nu numaī consonantică, dar încă și vocalică, noi credemū că, pe lîngă etimologia poporană dela *ardere*, ba chîrarū pe prima liniă, a trebuitū să concurgă o influință elenică, fôrte naturală în acea parte a Italiei care se numia «Magna Graecia» și unde elementulū grecū niel o dată

a, ca în sudul Italiei. În fine, saltul geografic din Neapole la Dunăre, fără nici un intermediu în drum, ar fi elu singur de ajuns pentru a opri pe ilustrul slavist de a risca asemenea «comparațiuni». Dacă însă Miklosich a alăturat pe urdică de ardica numai pentru a arăta că ambele, prin diverse căi, se datoresc de o potrivă etimologiei poporane, atunci îi cerem scuze, mărginindu-ne a regreta că a dat intențiunii sale o expresiune pré-indoiósă.

Precum latinul *urtica* s'a întâlnit în regiunea meridională a Italiei cu grecul *ἀδίκη*, totu așa în Dacia elu a dat peste un nume indigen al acestei plante cu sonul *d*. Azardul a voit ca anticitatea să ni'lă transmită în nomenclatura botanică din Dioscoride : «*Ρωμαῖοι οὐρίτζα, Δάξοι δόβν*». Dăcesce dară «urdică» se numia *dyn*, cuvânt despre care au scris :

J. Grimm, *Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, p. 211 ;

Leo, în Kuhn's *Zeitschr.* t. 3 (1854) p. 192 ;

Ellias, *The armenian origin of the Etruscans*, London, 1861, p. 76 ;

Diefenbach, *Origines Europaeae. Die alten Völker Europas*, Frankfurt a. M., 1861, p. 329—30 ;

Hehn, *Kulturpflanzen und Haustiere in ihrem Übergang aus Asien*, ed. 3, Berlin, 1877, p. 523 ;

Rösler, în *Zeitschr. f. österr. Gymnasien*, 1873, p. 115 ;

Pictet, *Les origines indo-européennes*, ed. 2, Paris, 1878, t. 1 p. 400 ;

Tocilescu, *Dacia înainte de Romanii*, Buc. 1880, p. 205—6, etc.

Forma dacică *dyn* ar fi provocat d'a-dreptul la Români trecerea lui *t* în *d* din latinul *urtica* numai atunci când între ambele cuvinte ar fi o mai mare asemănare. Casul aci e cu totul altu-tel decăt între sud-ital. *ardica* și elenul *ἀδίκη*, cari diferă abia prin *r*. Cată dară, fără a renunța la influința dacicului *δόν*, s'o punem pe un plan secundar și să urmărim pe alurii *causam causantem* a lui *d* pentru *t* în românul urdică.

Mai întâi vom consulta pe naturalistii asupra unor proprietăți ale acestei plante, în privința cărora filologul trebuie să meargă în școlă la botanicu.

Weddell, scriitorul cel mai competente în privința urtica-

teloră în genere, ne spune : « Au point de vue industriel, les « Urticées méritent particulièrement de fixer l'attention ; en « effet, grâce à l'extrême ténacité de leurs fibres corticales, la « plupart des espèces vivaces peuvent être regardées comme « les émules du Chanvre, et plusieurs d'entre elles fournissent « déjà au commerce des produits d'une haute importance. Les « Urticées dans lesquelles la propriété en question a d'abord « été reconnue sont les espèces vivaces des climats tempérés « des deux mondes, telles que l'*Urtica dioica*, l'*U. cannabina* « et le *Laportea canadensis*; ces deux dernières ont même été « soumises, comme le Chanvre, à une culture régulière. Les « peuples du nord de l'Europe et de l'Asie en particulier, se « servent depuis longtemps des fibres de l'Ortie, souvent à « l'exclusion de toutes autres, pour en confectionner leurs fi- « lets etc. » (*De la famille des Urticées*, în Decaisne, *Annales des sciences naturelles, Botanique*, sér. 4, t. 7, 1857, p. 347-8).

Nămă avé trebuință de a lămuri, că « *Urtica dioica* », despre care vorbesce Weddell, este urdica cea propriă ăisă sau așa numita « urdică-mare », prin opozițiune cu « urdică-mică », în nomenclatura botanică « *Urtica urens* » (cfr. Brândză în *Col. Tr.* III. p. 395).

În Suedia se face pină astăzi până din fibrele acestei urdici, ceea ce a provocat nu de mult și în Franca o încercare foarte instructivă : « Ses tiges (de l'Ortie), coupées au milieu de l'été et rouies, donnent une filasse qui n'est que peu inférieure à celle du Chanvre ou du Lin. On les emploie sous ce rapport en Suède, et la Société d'agriculture d'Angers a fait différents essais qui constatent combien il serait intéressant de le faire aussi en France. La toile qui en a été fabriquée a été trouvée de la meilleure qualité, et reconnue prendre le blanc avec plus de facilité que toute autre. Les avantages de la culture de cette plante, dit cette Société d'agriculture, sont bien sensibles, puisqu'elle n'exige ni culture, ni engrais, ni terrain particulier, ni presque aucune dépense. Il n'est point de propriétaire qui ne puisse cultiver dans,

«les lieux inutiles de sa ferme, assez d'orties pour se fournir
«du linge nécessaire à son usage etc. (Section d'agriculture de
l'Institut de France, Nouveau cours complet d'agriculture, s. a., t.
XI p. 92).

Deci urđică este o plantă din care se pôte «urđi pânză»,
aprópe totú așa ca din inú saú din cânepă. Expresiunea «a
urđi» în privința pânzei ne-a remasú noue din moștenirea
romană : «telam *ordiri*», de unde fr. *ourdir*, provenț. *ordir*, it.
ordire, sp. *urdir* etc., în texturî medio-latine : «*orditorium* ad
ordindum telam», «*orditura* = *textura*» și altele (Du Cange,
Gloss. med. lat. ad voc.). In scurtú, *t* din latinulú *urtica* s'a pre-
făcutú la noi în *d* prin etimologia poporană dela *urđire*, aju-
tată de numele dacicú alú «urđicei» *δβν*.

Dar acestú procesú ideologicú nu este o proprietate exclu-
sivă a Românilorú. Să auđimú pe Pictet : «On sait que l'Ortie
«fournit une filasse qui a été utilisée dans le nord de l'Europe
«et chez quelques peuplades de l'Asie septentrionale; mais
«cet emploi n'a jamais pris d'extension en présence de la su-
«périorité du chanvre et du lin. On trouve cependant, dans
«les langues germaniques et celtiques, quelques indications
«qui paraissent témoigner d'une haute antiquité de cet em-
«ploi de l'Ortie, bien qu'on ne puisse le faire remonter avec
«sûreté jusqu'à l'époque arienne. En anc. allemand, l'Ortie
«s'appelle *nazza*, *nezzila*, en ang. saxon *netele*, en scand. *nötr*,
«d'où sans doute le lithuanien *nuolere* (anc. prus. *noatis*, lett.
«*nahtres*). L'analogie avec le nom du filet, en goth. *nati*, ang.
«sax. et scand. *net*, anc. allem. *nezzi*, *nezzili*, est évidente, et
«l'origine de ces termes doit être la même, etc.» Mai departe,
vorbindú despre vechilulú irlandesú *snathe* «firú, ață», Pic-
tet observă : «A la même racine *nadh*, avec reduplication,
«se rattache l'anc. irl. *nenaid* Ortie, devenu plus tard *neuntog*,
«*neantog*» (*Les origines*, t. 1, ed. 2, p. 398—400).

A se vedé de asemenea Hehn (*Kulturpflanzen*, ed. 3 p. 522-
3) și Angelo de Gubernatis (*La Mythologie des plantes*, t. 2,

1882, p. 272—3), iar dintre cei vechi pe Nemnich (*Polyglotten-Lexicon der Natur-geschichte*, Hamburg, 1793, p. 1534).

La Români între *urdică* și *urdire* legătura e și mai evidentă decât la Germani între *Nessel* «urdică» și *Netz* «rețea». Este interesantă că, precum în a noastră *urdică* s'au amalgamat latinul *uro* «ardă» și *ordior* «urdesc», totu așa termenul german modern mai obicinuit *Brennessel*, adică *brennessel*, înseamnă propriamente în compoziție «ardătoare-urditore», întunindu ast-felă ambele trăsuri principale din caracteristica poporană a acestei plante. Slavii posedă chiar o dublă nomenclatură a «urdicei»: în unele dialecte dela *жур-* «ardere»; în altele *кочина* cu derivatele ei, de aceeași origine, diferindă numai prin sufixu, cu paleo-slavicul *кочина* «metasă» (Mikl., *Lexic. ad voc.*). Exemplul din urmă nu e tocmai sigur, de vreme ce *koprina* cu sensul de «metasă» nu se găsește nicăiri în dialectele slavice dela nord, încâtă ar pute să fie vre-unu cuvintu străin slavizat de cătră Serbi și Bulgari (cfr. Matzenauer, *Cizi slova ve slovanskych rečech*, Brn, 1870, p. 213); dar și'n acestu casu, numele neslavic alu unei stufe fiindu modelat după numele slavice alu urdicei, amă avé iarăși o etimologie poporană prin care s'ar proba relațiunea ideologică în limbile cele mai diverse între «urdică» și «urdire». Ori-cum, tradițiunea despre antica aplicare a urdicei la urditu trăsese pînă astăzi chiaru la Slavii dela nord: la Rusali, țerancele din Rusia-albă, printr'unu usă devenit simbolice, leaă câte unu mănunchiu de urdice și simulază a torce (*Sobotka, Rostlinstvo a jeho význam v národních písnič*, Praha, 1879, p. 323).

Așa dară *d* pentru *t* în numele român alu acestei plante ne duce la etimologia poporană curat indigenă:

urdică = lat. *urtica* + lat. *ordi[ri]* = dac. *ôb[ry]*

care n'are de locu a face cu *d* pentru *t* în etimologia poporană sudico-italiană:

ardica = lat. *urtica* + gr. *ἀδίζη* + lat. *ard[ere]*.

Dar pentru ca în Dacia să se fi putut născă o asemenea etimologie poporană, urmăză ca în epoca formațiunii limbii române «urlica dioica» să se fi întrebuițat la străbunii noștri pentru urdire, după cum totu prin Linguistică se constată întrebuițarea ei analogă într'o epocă primordială la Germani, la Celți, la Slavi, pe cându în Suedia și'n unele regiuni din Asia acéstă industriă există *de facto* pînă 'n zilele noastre...

VIII.

ȘUGUBEȚU ȘI ȘUGUBINĂ.

UNU RESTU DIN INFLUINȚA JURIDICĂ A SLAVILORŪ ASUPRA
LIMBEI ROMÂNE

Maî susû, în studiul nostru despre «Zglobiu», noi amû vedutû deja cû d. Cihac, slavisândû cu toptanulû vorbele cele maî neslavice ale limbii române, nu scie totuși sâ nemerescâ originea cuvintelorû celorû adevêratû slavice.

Aci vomû da unû alû doilea specimenû dintre cele multe.

În tomulû II pag. 119 alû «Dicționarului» seû, d. Cihac pune cuvintulû *șugubet*, pe care'lû traduce prin «double (fig.), à double sens, équivoque, malicieux, plaisant, drôle (plutôt en mauvais sens).» Aci «double» și «à double sens», ca și «équivoque», sunt inventate într'adinsû pentru a putê trage pe *șugubet* din slaviculû «*sugubŭ*, duplex, *sugubiti*, duplicare, flectere etc.» În ori-ce casû, cea ce citêzâ d. Cihac din d. Odobescu : «veverițele șugubețe», nu pôte sâ însemneze : «les écureils doubles», nici «les écureils à double sens», nici «les écureils équivoques». *Șugubet* este «malin» și «mauvais plaisant», îatâ totû. Apoi o datâ înarmatû cu îndemânateculû «double», din acelea-și vorbe slavice d. Cihac, la pag. 395, derivâ *șugubina*, pe care nu scimû de ce o masculiniszâ sub forma de *șugub* și *șugubin*, explicând'o prin «double péché»; iar ca probâ citêzâ din «Uricarulû» d-lui Teodorû Codrescu (t. 4 p. 404) : «când vor afla femei sau fete cu pricini de *șugubini*», cea ce traduce : «des femmes ou des filles qui avaient commis un double péché.»

Să deschidemă mai întâiu «Uricarul», pentru a examina acolo întregul pasăgu, din care d. Cihac extrage abia o liniă. Ecce-lă : «Slugile vornicești, unde vor afla femeii sau fete «cu pricină de șugubină, să nu fie volnici a lua ce-va, atât «dela față cât și delă bărbat, fără giudecata Ispravnicului de «ținut, și pe vorbe omenești fără dovadă să nu vinuască pe «vre-o femeie sau față, să le ocărăscă.» Unde ore va fi vedându aci d. Cihac «un double péché»? Ș'apoi ce'i acela «un double péché»? Și'n sfirșitū, ca ce felū de națiune arū fi Români, cândū numai și numai la dînșii s'arū găsi o categoriă specială de «doubles péchés»?

Dacă e ce-va dublu, este falsificarea, căci d. Cihac falsifică sensulū și forma în același timpū. În «pricină de șugubină», pluralulū *șugubini* vine din singularulū *șugubină* întocmai precumū pluralulū *pricină* vine din singularulū *pricină*. Masculinulū «șugubin» este o creațiune a d-lui Cihac, ca și masculinulū «șugub», pe care d-sa îl pescuesce cu naivitate într'o erōre de tiparū.

Pasagiulū de mai susū e extrasū dintr'unū «Aședămintū» moldovenescū alū lui Constantinū Mavrocordatū dela 1741. Din elū se vede că șugubină se numia pe atunci o relațiune nelegitimă între unū bărbatū și o femeia saū fētă, pe cari Statulū îi pedepsia printr'o amendă; iar prin urmare șugubățū era unū felū de *Don Juan*. Cu stringerea amendelorū de acestū soiū erau însărcinați nescă funcționari numiți *șugubinari*, «*personne chargé de juger ces délits*»,—dīce d. Cihac, aducēndū trei pasage totū din «Uricarulū» d-lui Codrescu.

Mai întâiu, care este forma cea veche a acestorū cuvinte?

Intr'unū actū slavonū dela Ieremia Movilă din 1603 se citește : «*протож и би старосте да не имаете властватъ въ того чьасъ ни глобници а ни дешьскениари*», adecă : «de acela nici voi, «starostii, să nu supărați acelū satū, nici globnicii, nici de «șugubinari» (*Archiva istor.* t. 1 p. 117). Intr'unū aședămintū forțe prețiosū dela Mironū Barnovski din 1628, scrisū romănesce, citimū : «imblă di șugubinariii în totă vrēmea

«de facū năpăști a femeii și a fete de ómeni bunii și a sărace
«de facū pradă și'i bagă în fieră»; apoi totu acolo mai depar-
te: «deșugubinariii ca să n'albă a umbla pentru deșu-
«gubinele numai într'o lună pentru anu în luna lui Septem-
«vrie» (*Arch. ist.* I p. 175—6). Este învederatú dară că pe la
începutul secolului XVII *deșugubină* și *deșugubinarú* însemnau
în legislațiunea română, celú pușinú acea din Moldova, în-
tocmai cea ce peste o sulă de ani era *șugubină* și *șugubinarú*.

Cuvintulú a fostú însă cunoscutú și 'n Țera-Romănescă,
unde ne întimpină, sub forma lui cea corectă, deja în crisóve
dela Mircea celú Mare, bună óră: «ГЛОБА МИ СА ЧЕТЬ СЪТВОРИТИ
ИЛИ ДОУШЕГОУБИНА», adecă: «de se va întâmpla glóba saú
dușegubină» (Venelin, *Влахо Болгарскія грамоты*, Petersb.
1840, p. 27).

Ei bine, în limba paleo-slavică ДОУШЕГОУБИНА vrea să ȕică li-
teralmente «perdere de sufletú», ДОУШЕГОУБИЦЬ «perđetóru de
sufletú», serbesce ДШОРСКАЦ «perditor animae» (Karadžić, *Lex.*
ad voc.), dela ДОУША «anima» și ГОУБИТИ «perdere». Publicândú
în *Archiva istoricá* așeđămintulú lui Mironú Barnovski despre
«deșugubine», eú amú indicatú acéstă etimologiá, atátú de
simplă, deja la 1865; iar eruditulú episcopú Melchisedecú a
repetat'ó apoi la 1869 (*Chronica Hușilorú*, p. 64). D. Cihac
însă a preferitú a se întemeia numai pe «Uricarulú» d-lui Co-
drescu.

Cu sufixulú *-stvo* în locú de *-ina*, «dușegubina» figuréză în-
tr'unú crisovú dela Ștefanú celú Mare din 1472: ««ДА ИМАЮТ
«НАШИ ГЛОБИНИЦИ ОУЗАТИ НАМ НАША ГЛОБОУ УТ ДШЕГЕСКСТВО И УТ
«БОЛОЧЕНИЕ ДИВКОУ», cea ce eú tradusei altă dată, luându-mé
strictú după Miklosich (*Lex.* p. 182: ДОУШЕГОУБИСТВО homici-
dium), prin: «ca să ȕea globașii noștri pentru noi glóba
«ce ni se cuvine pentru morți de omú și pentru răpiri de
«fete» (*Arch. ist.* I p. 124), dar unde vedú astăđi că *dușegub-*
stvo, chiarú prin punerea sa lingă «răpiri de fete», póte să nu
fie «morți de omú», ci mai curândú *deșugubină* din Mironú
Barnovski și Constantinú Mavrocordatú, adecă orı-ce rela-

șiune nelegitimă între bărbat și femeie, considerată ca «perdere de suflet» din punctul de vedere al canónelor bisericesci.

În ce anume consista *dusegubina*, ni-o spune și mai lămurit un act dela episcopul Mitrofan al Hușilor din 1617, pe care mult veneratul meu amic episcopul Melchisedec îl traduce din slavonesce așa : «Seriem și dăm scire cu acéstă a noastră scrisore pentru viele panul Dimitrie Goia, marele dvornic al țerei de jos, din tîrgul Hușii, ce de d-lui s'a cumpărat, éra alte pentru *deșugubine* ce au dat omeni de bună voia lor pentru greșele lor. O viă la Dric, ce o a cumpărat d-lui cu dreptii sei bani dela fiul repositului Bărboiu, ce a fost mare dvornic de țera de jos, și o viă de asemenea la Dric, ce i-a dat o feciorul lui Pătrașco croitorul pentru o *deșugubină* ce a făcut cu o femeie, și de asemenea o viă dela Horjea, ce a fost vornic de Huși, care viă a fost luată de Horjea dela nesce făcători de rele, cari făcuse multe prădăciuni și au plătit capetele sale cu acea viă, după aceia Horjea a cădat cu o mure și a făcut o bortosă, și nu s'a putut îndrepta, ci a plătit *deșugubina* sa cu acea viă; însă acea viă era prețuită mai mult decât *deșugubina*, ci Dimitrie Goia marele dvornic s'a sculat și a pus omeni buni de au prețuit acea viă cu cât au găsit omeni buni că trece peste acea *deșugubină*, iară dvornicul i-a dat lui hani... galbeni gata; și de asemenea o viă dela Ionașcu ciobotarul, éraș pentru vină de *deșugubină* pentru o femeie, și o viă dela Malin pentru o mörte de copil, etc.» (*Chronica Hușilor*, p. 65-6).

Este dară mai pe sus de ori-ce indoelă, că *deșugubina* în vechea legislațiune română avea înțelesul bine determinat de «*liaison sexuelle illicite*».

Poporul însă, neavîndu nevoie de a conserva acest sens strictamente juridic al cuvîntului, care nici nu se constată pentru *dusegubetii*, ci numai pentru *dusegubina*, a fost totodată condus pe nesimțite a suprima prima silabă. Vom

începe prin această supresiune. Din primitivul *duşugubină*, deja pe la începutul secolului XVII, precum am văzut, s'a făcut prin metatesă *deşugubină*. Inițialul *de* confundându-se cu prepozițiunea *de*, ca și când ar fi vorba «de şugubină», a fost menit să dispară. Confuziunea din partea poporului era aici cu atât mai firească, cu cât însuși d. Cihac cade în ea pe nesciute când citează după «Uricarū» (t. 5 p. 270): «ori pâr-călabi, ori globnici, ori de şugubinari», în loc de: «deşugubinari», fiindcă inițialul *de-* i se părise a fi o prepozițiune. Totu așa din turculu *dimişki*, neogr. *διμίσκιον* «satin de Damas», părinții nostri făceau *muşki*, luându pe *di-* dreptu prepozițiunea *de* (Hasdeu, *Curte den bătrâni*, t. 1 p. 224). În acestu chip s'a născutu *şugubină* și *şugubetū*, din cari acestu din urmă ne întimpină nu o dată în vechile tipăriture din Moldova, astu-felū că lesne putem să urmărim acuma sensulū poporanū alū *şugubetului*, după ce constatarămū mai sus sensulū celū juridicū alū *şugubinei*.

Exemplele abundă în operele mitropolitului Dosofteiu, cea mai sigură oglindă a graiului moldovenesc de pe la finea secolului XVII.

Așa în «Sinaxarulū» dela 1683, t. 2 f. 43 v.: «odinioară «un neguțatoriu cu aur multū trecindū pre-acolé, l'au ucisū «un şugubăţū (ωλάκιωαρος ογιή ηερσικτοριου κς ασφ μσάτη «τρεκάνδα ηρεκόλα, λσφ ογιήσα ογιή ησγσκζύς). Totū acolo, t. 1 f. 98 r., ne întimpină forma *şugubetū* în locū de *şugubetū*, dar cu același sensū de «criminalū»: «ιρζή ηηησσκζύσακ εκ «τςρεσρά ηη εκ ηησπζήμα...»

În «Parimiile» din același anū 1683, partea I. f. 124 v., voindū să arate că la păgâni «criminali» invocau pe Saturnū, Dosofteiu dice: «Şugubeţii avé pre Cronū, lătinéşte 'l «chema Saturnusū (ησγσκζέτιū άβά ηρέ Κρόνυ, λςτινιαιηελ κεμά «Γάτςπυσα).» Și acolo de asemenea, afară de *şugubetū* mai găsimū forma cu *i*, fără schimbarea sensulū, part. 1 f. 4 v.: «ce-talé cé cređutā Sionulū, plinā de giudeţū, întru caré dereplatē

«aŭ adormitŭ într'insă, iară acmu'sŭ ŝigubeŝŭ (іаръ љкмсѣ «шигсбѣцѣ»)».

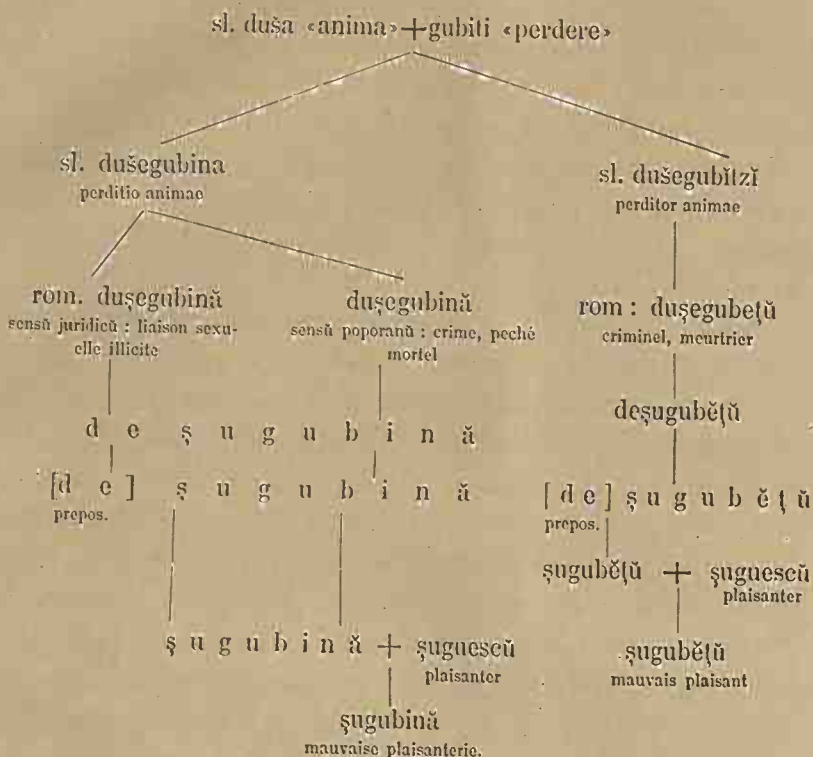
În fine, în «Psaltirea» slavo-română dela 1680, Dosofteiu ne dă chiarŭ verbulŭ «a ŝugubeŝi» cu sensŭ de «a ucide», anume în psalmulŭ 105, f. 139 r. : «ŝi să'n ŝugubeŝi «pămîntul lor în sînge (шигсбѣцѣ ꙗкоже)», slavonesce : «и оубрїѣна бысть земля...», lătinesce : «et interfecta est terra...», grecesce : «και ἐ φονοζτο-ν ἡ θη ἡ γῆ...»

Acuma ce mai face d. Cibac cu etimologia d-sale dela *su-gubŭ* «duplu», care l'a dusŭ fatalmente la *ŝugubĉŭ* «à double sens» ŝi *ŝugubin* «double péché? Celŭ puŝinŭ, arŭ fi trebuitŭ să consulte «Vocabularulŭ» lui Costinescu, în care la pag. 578 arŭ fi aflatŭ o definiŝiune excelentă, care probéză că la Muntenŭ, dacă nu s'a conservatŭ *ŝugubĉŭ*, încai *ŝugubină* păstrează pînă astăđi pe alocurŭ sensulŭ celŭ primitivŭ : «*ŝugubină*, crimă capitală, păcatŭ de mörte, crime, péché mortel». În Moldova, ca ŝi 'n unele părŝi din Țera-Românescă, *ŝugubină* a scăđutŭ astăđi mai multŭ la sensŭ de «mauvaise plaisanterie», cea ce corespunde la Moldovenŭ lui «*ŝugubĉŭ*» ca «mauvais plaisant».

Acestŭ sensŭ iŝi are ŝi elŭ raŝiunea sa de a fi, datorindu-se anume întălniriŭ ambelorŭ cuvinte pe terenulŭ românescŭ cu vorba *ŝuguescŭ* «plaisanter», pe care Miklosich (*Die slav. Elem. im Rumun.* p. 53, cfr. *Lex. palaeosl.* p. 1139) o crede — lucrulŭ nu e încă sigurŭ— a fi de origine slavică. Puse alăturŭ în gura poporului, cuvintele *ŝugu-bină* sau *ŝugu-bĉŭ* ŝi *ŝugu-escŭ* nu puteau să nu se influinŝeze reciprocamente, avëndŭ tötă aparinŝa de a fi înrudite, ca ŝi cândŭ arŭ diferi numai în sufixurŭ. În acestŭ modŭ, prin acea etimologiă poporană despre care noi amŭ vorbitŭ pe largŭ în studiulŭ despre «Crescetŭ ŝi urđică», sensulŭ de «plaisant», propriu numai vorbei *ŝuguescŭ*, s'a altoitŭ lui *ŝugubĉŭ*, de unde a trebuitŭ să trecă ŝi la *ŝugubină*. Să observămŭ că *ŝuguescŭ* ŝi *ŝugubĉŭ* sunt de o potrivă pré-puŝinŭ respândite în afară din Moldova.

Iată dară genealogia :

Deci, prin influinţa dreptului canonic serbo-bulgaru, paleo-slaviculū *duşegubina* «perdere de sufletu» şi *duşegubitzī* «perdeşorū de sufletu» s'aū întrodusū în limba română, unde însă nu s'aū înrădăcinatū decâtū după o relacere totală curatū românescă în sensu şi'n formă : printr'o ciocnire fonetică cu preposiţiunea *de* şi printr'o ciocnire ideologică cu vorba *şuguescū*, astū-felū că pe ale nōstre *şugubeţū* şi *şugubină* numai studiul texturilorū din secolū în secolū le mai pōte readuce astăđi la prototipulū lorū străinū.

Acuma, doue observaţiuni finale :

1°. Să nu cređă cine-va că legăturile sexuale nelegitime vorū fi ajunsū numai la noi a procura unū venitū fiscalū, ba încă destulū de importantū, mai cu sēmă în Moldova, unde—Ńice cronicarulū Urechia (*Lctopis*. ed. I t. 1 p. 104; ed. 2 t. 1

p. 138) — cei doi vornici mari judecau «de morți de om și de șugubinî», avându sub autoritatea lor o întrégă dróia de funcționari speciali, meniți a adulmea aceste «perderi de sufletu». Intocmai așa documentele spaniole din evul mediu menționéză adesea globa «pro homicidio et pro fornicio» (Du Cange, *Gloss. med. lat.* ed. Carpent. t. 3 p. 371; cfr. Cibrario, *Econ. politica del medio evo*, t. 1 p. 345). Fisculu profita de peccatele bieților ștregarî, după cum profită medicii de bólele omenirii!

2°. Ca și *zglubiă* și atâtea alte vorbe române de provenință slavică, *șugubină* și mai ales *șugubetă* au aerul de a fi foarte vechi la noi și de a fi căpătate printr'un contactu imediatu cu Slavii, pe cându în realitate ele datéză celu multu din secolul XIV și se datorescu exclusivamente limbei oficiale a Bisericei. Nu suntemu siguri, dacă există măcaru de ce cuvinte peste totu în grafulu nostru poporanu, cari să ne fi venitū prin vre-unu felu de înrudire sau celu puținu de intimitate etnică între clementulu slavicu și elementulu românū. Slavismii la noi sunt ca arabismii la Turci sau ca latinismii la Poloni...

IX.

GHIŢĂ.

O PAGINĂ DIN ISTORIA ARMATUREI ROMÂNE.

O foiă din capitală a publicatŭ dŭilele trecute o serisore dela unŭ d. I. Cristea din comuna Floresci in districtulŭ Tulova, care se incepe aŝa :

«Arendaŝulŭ moŝiei, Iancu Constandachi, supranumitŭ «Iancu *Ghiogă* după instrumentulŭ cu care ne omoră, a maŝ «omoritŭ ŝi acuma in bătaia pe unŭ locuitorŭ etc.» (*România liberă* dela 29 oct. No. 1606).

Nu scimŭ, dacă d. Constandachi merită sau nu porecla pe care o pŝrtă, dar' cea ce scimŭ este că porecla d-sale merită de a fi studiată.

Maŝ întâiŭ, ea ni-a adusŭ a-minte o baladă a lui Alexandri, intitulată «*Ghiogă* lui Briarŭ» :

In mijloculŭ câmpiei întinsă, ce se perde
Sub zarea albăstriă cu-a ei comoră verde,
Culcatŭ pe spate ŝede voiniculŭ bivolarŭ
Briarŭ, ce n'are 'n lume decâtŭ unŭ *grosŭ stejarŭ*,
Unŭ bunŭ ŝi scumpŭ tovarăŝŭ de lupte crâncenite,
Croplitŭ in chipŭ de *ghiogă* cu falii oŝelite....

(*Conv. Liter.* 1876 p. 369)

In poesia noastră poporană, pe Toma Alimoŝŭ ilŭ atacă :

... Manca celŭ spelosŭ,
Cu cojocŭ mare, miŝosŭ,
Cu cojocŭ întorsŭ pe dosŭ,

ajunge la definițiunea de o vedită rea credință, cumă-că *ghîoga* ară fi ună «rondin d'aubépine», adecă «ciomagă de păducelă».

O dată nemeritū aci, d-sa conchide că cuvintulū e slavici, căci planta în cestiune se chiamă în limba paleo-slavică *glogŭ*, bohemesce *hlohovka* «băton d'aubépine», serbesce *glogovina* «bois d'aubépine», ungresce *galagonya* etc., de unde, printr'o procedură pe care d. Cihac nu nă-o lămuresce și care nu este nici măcarū discutabilă, s'aū născutū în același timpū *ghiorghinū* și *ghîogă*, ba încă — mai dice d-lui — totū-o-dată și numirile proprie *Glogova*, *Glogovenu*, *Glogovi*.

Săracă «ghîoga lui Briarū», pe care Alexandri o credea «unū grosū stejarū», era retezată din modestulū păducelū; și totū cu faimosulū păducelū vitejilū lui Stefanū celū Mare :

Câte optū pe locū turtla !

unde par'că auđi pe Virgiliū :

... sterner tes agmina clava.
(Virg. *Aen.* X, 308)

Faptulū este că *ghîogă* n'are a face nici cu *crataegus oxyacantha*, adecă cu păducelū, saū fie și cu «ghiorghinū» dacă-i place mai bine d-lui Cihac, nici cu vre-o altă speciă de mă-răcină, bună numai dōră pentru așa numitele garduri viue. Chiarū la Slavi *ghîoga* nu se cioplia din acestū arbustū, ci din stejarū : dovédă rusulū *dubina* «ghîogă» dela *dub* «stejarū».

Din slaviciulū *glogŭ* «păducelū» derivă — aci d. Cihac are dreptate — numirile proprie ca *Glogova* saū *Glogovenu*, în carl *gl* s'a conservatū intactū ca în tōte cuvintele romāne de o provenință adevēratū slavici : *glasŭ*, *gléznă*, *oglinďă*, *glōbă*, *glōtă*, *glodŭ*, *glumă* etc. Din aceli *glogŭ*, saū chiarū din forma serbescă *glogovina*, anevoe s'arū putē trage romānulū *ghiorghinū*, care sună mai multū grecesce; dar se trage fără indoelă unū altū cuvintū romānescū, pe care d. Cihac nici nu-lū cunoșce : «*golgotina*, das Unkraut» (Clemens, *Walach. Wörterb.* Hermannstadt, 1823, p. 31), pronunțatū de poporū și *bolbo-*

tină. Câtă se atinge însă de ghiógă, apoi nemică nu pôte fi mai latină.

Singurulă dicționară neetimologică, în care noi amă găsită definițiunea acestuă cuvântă, este «Vocabularulă» luă Ionă Costinescu, la pag. 484 : «ghiógă, măclucă, bîsdógă, bătă «scurtă și grósă, *goudin, gourdin*».

Latinesce *ghióga* se traduce prin *clava*.

Precumă pe lingă *clavus* «cuțu» latina avea forme vulgare *clonus* și *clonus*, în cară o din *a* se datoresce influinței labiale a consónei ce urméză și de unde derivă la Italiană *chivo* și *chiodo*; totă așa, din același causă, pe lingă latinulă *clava* trebuă să fi existată forme vulgare *clova* și *cloba*, de unde pare a fi imprumutată vechiulă germană *cholbo*, actualulă *Kolbe*, englesulă *club* «măclucă», pe lingă cară a nu se uita celto-cimriculă *cwlbren*, adecă *cwlb-pren* «măciucă de lemnă», iarășă cu vocala labială.

Dar fie *clova* sau *cloba* în latina, fonetica română ne duce de acolo la unulă și același rezultată. Din latinulă *naevus* Româniă au făcută *negă*, pe care d. Cihac l'a nesocotită de totă în Dicționarulă seă. Din latinulă *favus* cu deminutivulă *favulus* Româniă au făcută *fağă* și *fağură*, cea-ce scie și d. Cihac (*Dict.* I p. 86). Din latinulă *nebula* Româniă au făcută *negură*, iar din latinulă *rubus*—*rugă*, italianescă *rovo* și *rogo* (Cihac, I p. 178, 235). În același modă din latinulă *clava* sau *cloba*, trecândă *cl-* în *chi-* ca în *chiară* = *clarus*, *chiemă* = *clamo*, *chiaie* = *clavis* etc., s'a născută la Români *chiógă* «măclucă», de unde apoi *ghiógă* prin asimilațiune cu silaba finală, deși scăderea inițialulă *c* la *g* se putea întâmplă și fără acțiune asimilativă, celă puțină d. Cihac o admite în *ghiócă* «écale, écaille, conque, «coquille, du latin *cochlea*, *cochlea* (κοχλιας) transposée en *cleoca*» (*Dict.* I p. 109).

Prin urmare, sub raportulă fonetică ca și sub celă ideologică, românulă *ghiógă* represintă perfectamente pe latinulă *clava* «măclucă».

«Glosariulă» reposașiloră Lauriană-Massimă (pag. 266)

a mestecă într'unu chipu de totu ciudatū pe *ghiógū* «măciucă» nu numai cu *ghiocă* «cójă de nucă saū de oū», dar încă și cu flórea *ghiocclă* = *glaucellum*, despre care noi amū vorbitū deja într'unu altū studiū. Este interesantū însă că, afară de semnificațiunea de «măciucă, bătă etc.», autorii afirmă că *ghiógū* mai însemnéză romănesce «gămăliă, căpășină, capelū de acū saū de altū lucru». Dacă acestū sensū s'arū dovedi ca existându în realitate la poporū, atunci, pe lingă *ghiógū* din latinulū *clava* «măciucă», noi amū mai avé o altă *ghiógū* din latinulū *clavus* «culu», cari ambele se vorū fi confundatū apoi într'o singură formă feminină, după cumū și latinesce se confundau une-orī *clava* și *clavus*. Germanulū *Kolbe*, de asemenea, întrunescé ambele înțelesuri de «măciucă» și de «gămăliă», iar rusescé din *bulava* «măciucă» s'a născutū deminutivulū *bulavka* «acū cu gămăliă».

Așa dară, de'mpreună cu *arcū* = *arcus*, *săgélū* = *sagitta*, *fustū* = *fustis*, *buciumū* = *buccina*, *flamurū* = *flammula*, *scutū* = *scutum*, *armă* = *arma* etc., străbuniū noștri din Italia aū adusū străbunilorū noștri din Dacia și pe *ghiógū* = *clava*, care era generalmente din stejarū, cu noduri în vîrfū, «*trinodis clava*» în Ovidiū, și «*cioplită* numai din toporū» saū «*nestrujită*» după expresiunea poporană, adecă «*nerasă*», «*inrasa*», întocmai ca în versulū din Silius Italicus :

Ille et pugnacis laudavit tela Salerni
Falcatos enses, et quae Buxentia pubes
Aptabat dextris inrasae robora clavae...

(Sil. *Punic.* VIII, 582-5)

Astă-đi însă, dispărëndū treptatū pînă și suvenirea vechei tactice ostășesci, «*ghióga*» a începutū și ea a se perde la noi, rămânëndū mai multū în limba poetică. Dicționarele din Transilvania : celū Budanū, alū lui Sava Barcianu, alū lui Iser, alū lui Clemens etc., n'o aū de locū. La Macedo-romăni, de se va mai fi conservândū unde-va, arū trebui să aibă forma de *cliógă* saū *gliógă*...

Acuma, dreptū post-scriptum, una din minunățiile limbei

umane. Amă vădută mai susă că Româniî aă moștenitū pe *ghiógă* din latinulū *clava* «măclucă», iar Germaniî aă imprumutatū acclăși vorbă latină, de unde, între cele-l'alte, englesulū *club* «măclucă». In epoca lui Cromwell, cândū se începușe lupta între puritanî și regaliști, cei de'ntăiū organizară nesce adunări menite a pregăti strivirea adversarului, cărora de aceia le-aă și datū numele de *club*'uri, adecă «măcluce». De aci originea *club*urilorū de astădi. Pe cândū românulū *ghiógă*, eredele dreptū alū latinulū *clava*, se face din ce în ce mai nevădută, englesulū *club*, fratele seū mai micū și nelegitimū, transformāndu-se prin civilizațiune în «une maison splendide tenue au nom d'une association de personnes riches» (Littré, p. 649), se lățesce falnicū pe suprafața Romāniei. Cine óre arū crede că așa dișele «clubulū liberalū» saū «clubulū conservatorū» nu sunt, din punctulū de vedere alū genealogiei lingvistice, altū ce-va decātū «ghiógă liberală» și «ghiógă conservatóre»!

X.

NU E IN TÔTE ȚILELE PASCILE.

ORIGINEA CREȘTINISMULUI LA ROMÂNI.

Cându și cumă s'a întrodusă creștinismulă la Români?  ta o întrebare, la care texturile curat  istorice nu ne raspundă mai nemic  sau abia ne raspundă în două peri, dar pe care o p te lumina pe deplin  studiul  comparativă al  grafulul  nostru.

Scumpul  me  amic  George Chi u, în notele sale filologice despre «Cuvintele creșline în limba rom n » (*Col. l. Tr. III* p. 452 etc.) sf șie  cu multă spirit  și cu o remarcabilă agerime de cugetare aserțiunea d-lui Cihac, cum -că străbunii noștri au fost  creșinați prin ucenicii faimoșilor  Ciril  și Metodiu. E  din parte'mi me voiu mărgini a scăpăra o singur  sc nteie , cu care speră, dacă nu a reduce în cenușă, cel  pușin  a p rli apostolatul  Slavilor   ntre Latini  dela Dunăre.

D. Baronzi (*Limba rom n *, p. 55), d. Hincescu (*Proverbele Rom nilor *, p. 141) și Dicționarul  Laurian -Massim  (ad voc. *Pasca*) cit z  pe «Nu e tot -d'a-una Pasci» sau «Nu e în t te  ilele Pasce» fără nici o altă explicațiune.

Ac st  explicațiune însă ni se oferă dela sine în acele texturi, în cari proverbul  nostru se află pus  în descrierea unei situațiunii.

Așa la Ispirescu (*Legende* I. ed. 1882, p. 269):

«Pasă-mi-te ouăle astea erau de diamant , care făcea de  cece ori

«atâtă câtă îi da lui pe ele negușitorul. Elă însă era bună bucurosă
«că lua și atâtă, căci scăpa de sărăciă, elă și cu toți ai lui. Cumpără
«de astă dată haine pentru copii, căci erau goi. Mai luă nesece unelte
«și dichisuri de ale lui pentru muncă și pentru casă, că nu credea
«că o să fie *în toate zilele Pasce* să totă găsească la
«ouă d'astea scumpele...»

Apoi în capă-d'opera reposatului Filimonă (*Ciocoi vechi și
nou*, p. 242) conversațiunea între doi peșcheri:

«— Cocone Dinule, facemă vre-o treșoră astăzi?

«— Mă mai întrebă? dăr n'oiu fi venită aci de florile mărului.

«— Așa creșă și cū; dar voiamă să sciū, căci mai amă și alte trebi
«de făcută.

«— Ei bine, ia spunemă, ce o să'mă ceră ca să'mă cumperă moșile
«stăpănului meu?

«— Cinci la pungă, după învoela cea veche.

«— Te-ai deduleită de la moșia Resucita, dar nu
«este *în toate zilele Pasce*...»

În fine, Antonă Pann (*Povestea vorbe*, ed. 1 t. 3 p. 71, ed.
2 p. 58) aduce pe: «*Nu e totă-d'una Pascale*» alături cu:
«Cui nu'î place să trăască ca găina la móră!»
dându-ne a înțelege că ară plăcă ori-și-cui, dar nu în toate zi-
lele se întâmplă ună astă-felă de berechetă.

Să observămă mai întâi ca singularul *Pască*, care core-
spunde latinului *Pascha* = gr. Πάσχα = paleosl. Пасха etc., nu se
aude mai nicăiri și mai nici o dată la poporul română, ci
numai pluralul *Pască*. Acestă plurală însă, tocmai prin aceia
că este de o întrebuințare aproape exclusivă, a devenit la noi
singulară. Chiară în proverbulă ce ne preocupă se dice: «e
Pască», «e Pasce», «e Pascale», iar nu: «sunt Pască». «Nu-să
în toate zilele Pasce» din Dicționarulă Lauriană-Massimă (t. 2
p. 295) este o corecțiune gramaticală, de care poporulă nu vrea
să scie, preferindă pe negramaticalulă: «nu e în toate zilele
Pască». Fenomenulă pôte să fie de origine romanică, judecândă
după pluralulă francesă *Pâques*, întrebuințată de asemenea ca
singulară: «à Pâques prochain», «quand Pâques sera venu»,
«on dit Pâques est haut quand il est tard» (Littré). Acastă

coincidența româno-francesă e cu alătu mai interesantă, cu cătū nu ne întimpină la cei-l'alți Neo-latinī: sp. *pascua*, ital. *pasqua*, portug. *pascoa* etc.

D. Cihac pune pe alū nostru *Pasci* cândū între elemente latine, cândū între cele slavice, cândū între cele grecesci, și totū așa l'arū mai fi putulū băga între cele ebraice. Filiațiunea cea corectă este, că acéstă* vorbă dela Evrei a trecutū la Greci, dela Greci s'a întrodusū în latina, din latina a venitū la Romāni. Cătū pentru Slavī, cari ilū datoréză Bizantinilorū, cuvintulū *Pascha*, afară numai dóră de Ruși, este chīarū astādi prépuținū respāditū în gura poporului, fiindū înlocuitū prin termenī indigenī ca *wielkanoc* «mare-nópte» la Poloni, *hody* «serbători» la Bohemi, *vaskrs* «inviuare» la Serbi, *velikdeni* «maredi» la Bulgari etc. In acéstă privință dară d. Cihac póte fi fórtē liniștitū.

D. profesorū G. D. Teodorescu, în «Încercări critice asupra unorū credințe, datine și moravuri ale poporului românū» (Buc. 1874, p. 10 etc.), cândū urmărește în alū nostru *Crăciunū* pe latinulū *Saturnalia*, are dreptate mai multū numai sub raportulū cronologicū. Crăciunulū se serbéză pe la finea lui decembre, și totū pe la finea lui decembre se serbaū Saturnaliele. Așa este. Inśă cele doue trāsurre caracteristice ale Saturnalilorū la vechiū Romanī: prānđuri pline de veselī și emanciparea sclavilorū, nu aparținū Crăciunului, ci anume Pascilorū. Pascile era điuă cea de frunte a voioșiei, «dominica gaudii» după cumū o numīau unī. In evulū mediū, cu sensū de «a bancheta» saū «a face chefū» se đicea «a fi în Pasci», «esse în Pascha=epulari» (Du Cange, *Gl. med. Lat.* ed. Carp. t. 5 p. 117). Pe de altă parte, la Pasci împērađiī deschideaū temnițele, građiāndū pe cei osāndiđi, după cumū ne-o spunū St. Ambrosiū, St. Gregoriū de Nissa, St. Iónū Chrisostomū și alții. «Les particuliers—đice abatele Martigny—imitaient la libéralité des souverains en rendant la liberté à leurs esclaves, et bien que la juridiction des tribunaux fût suspendue pendant les solennités pascales, elle avait néanmoins son cours

«pour tout ce qui concernait la manumission des esclaves» (*Dict. des antiqu. chrétiennes*, p. 505).

Prin voe bună și prin frățică între toți, prin fericirea generală, Saturnaliele re'nviau la Romanii «vécule de aură» alii lui Saturnă; dar o re'nviuare scurtă, care ținea abia câte-va zile, urmala apoi de felă de felă de grijă de peste ană. Cine se înșela a crede că tolu așa va să petrecă fără încetare, poporul romană îi aducea a-minte cu ironiă că : *Non semper erunt Saturnalia*, «proverbium quo significatur, non semper prosperis rebus uti licere» (Forcellini, t. 4 p. 36).

Față cu acesta, trebuie ore să mai arătămă cu degetulă originea românului : «Nu e totă-d'a-una Pascile?»

Străbunulă proverbă latină, ni l'a conservată Seneca. Descriendă întristarea și desperarea advocașiloră la închipuită înmormintare a împăratului Claudiu, sub care dinșii trăiau a-tătă de bine, elă țice : «Jurisconsulti e tenebris procedebant, «pallidi, graciles, vix habentes animam, tanquam qui quum «maxime reviviscerent. Ex his unus quum vidisset capita con- «ferentes et fortunas suas deplorantes causidicos, accedit, et «ait : dicebam vobis, non semper Saturnalia e- «runt» (Sen. *Apokolok*. XII).

Tradusă curată românescă în stilulă țeranului, acesta în- semnă :

«Vechilii eșiau de prin vizuinele loră, sarbedi, șubređi, abia «avendă susletă, ca și cândă acumă s'ară fi sculată din grăpă. «Unulă din ei, vedendă pe cărcotași cu capetele plecate și «văitându-și norócele, se apropiă și le țice : ore nu vă spu- «neamă eu că n'o să fie totă-d'a-una Pascile?»

Proverbulă celă saturnalică ală vechiloră Romanii, din punctă în punctă cu aceia-și schimbare a serbării pagane în festivitarea pascală, s'a păstrată intactă nu numai la Românii, dar încă departe, foarte departe de noi, tocmai pe cea mare insulă dintre Italia și Spania. În limba sardă se țice pînă astăzi : *Ogni die non est Pascha*, ceia ce vrea să țică—adaugă Spano—«non continuamente si hanno gli

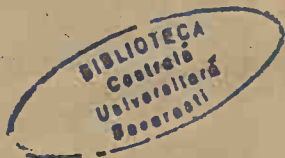
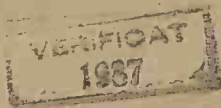
stessi favori e fortuna» (*Proverbios sardos*, Kalaris, 1852, p. 65).

În «Principie de Linguistică», noi am urmărit modul, în care un grai se poate naște din fusiunea altor două graiuri. Ei bine, două religii se amestecă într-o singură religie pe aceiași cale pe care două limbi se transformă într-o singură limbă : cele două religii, ca și cele două limbi, trebuie să trăească mult timp pe același teritoriu. În Dacia dară, ca și pe aiurii în lumea latină, Romanii pagani și Romanii creștini călă să fi viețuit un lung șir de ani în aceleași orașe și sate, uneori în aceeași familie. Romanul, când suspina după bucurii trecute, era deprins din moși și strămoși a dice : «non semper Saturnalia erunt». Dar o dată creștinat, nu-i mai era permisă a invoca pe Saturn, și totuși nu putea să uite proverbul, cu care crescuse din lăgănu. Atunci dintre toate sărbătorile creștine el căuta să-și aleagă pe cea care, prin voioase prânzuri și prin scuturarea lanțurilor robiei, să se apropie mai mult de trăsăturile cele caracteristice ale Saturnaliilor. Era Pasca. Iată cheia enigmei. De aci, procedura fiind identică, același fenomen în limba noastră și în limba sardă. Românii însă par a fi și mai credincioși amănuntelor tradițiunii latine, dacă am admite că pluralul *P a s c i* în loc de singularul «Pasca» se va fi furișat după norma pluralului *S a t u r n a l i a*.

Va dice oare d. Cihac, că Bulgarii au introdus creștinismul și în Corsica? Dacă nu d. Cihac, o va susține, poate, d. Gaster, de oară ce d-sa—vom aduce în parentes o coincidență corso-română—nu se sfiesce a crede (*Revista pentru istorie*, I p. 22), între multe altele, cumcă românul *bocetă* «nu este altă ceva decât slavul *кочити*, care însemnează lamentare întocmai ca și cuvântul român, întrebuințat pe câtă știu numai sub formă de *bocetă*, *boacetă*, pl. *boacete*, și ca verb : a *boci*, «dar nici o dată simplul *boace*.» Dec ! Mai întâiu, d-sa uită că există și simplul *boace*, anume macedo-românul *μποζίτς* «*vox*» (Mikl. *Ruman. Unters.* II p. 26). Ală doilea, d-sa uită că

slavonesce nu se află *кочити*, dar *кочати*, care nu înseamnă «a lamenta», ci numai «a mugi»; iar serbulă *кочити* «a face gură», «a se certa», este ună împrumută dela Români. Ală treilea, în fine, d-sa uită că *bocetulă* nostru, cu ună altă sufixă, dar totă din latinulă *vocem*, se găsece sub forma de *vocero* și'n Corsica, unde așa se chiamă «cântecă de jale la o înmormintare». Ori-ce ară dice d. Gaster, Români *bocescă* atâtă de lălinesce, încătă îi audă tocmai Corsicani, alături cu acei Sarđi cari aă conservată împreună cu noi pe «Ogni die non est Pascha» = «În tôte ăilele nu e Pascile» = «Non semper erunt Saturnalia».

Să ne'nțelegemă dară bine. Slavii aă fostă cei de'ntălu a propaga la noi ortodoxia. Da. Grațią acecei propagande, limba slavică așa ăisă bisericăscă ni s'a impusă de pe la finea evului mediū ca limbă oficială, a cării urme se recunoscă și se voră recunósce totă-d'a-una în grafulă română, jucândă la Latini din Dacia același rolă ca urmele limbei oficiale latine la Bohemi sau la Poloni. Nu Slavii însă, nu și nu, aă activată prima noastră cunoscință cu creștinismulă. Sublima doctrină a Evangeliului aă străbătută la Dunăre o-dată cu legiunile Romei, sub a căroră aquilă se luptău brațū la brațū Romani pagani și Romani creștini, unii cu *Joie*, cu *Mercuriū*, cu *Venere*, cu *Saturnaliele* etc., cei-l'alți cu *Cristă*, cu *ăngeră*, cu *săntă*, cu *Sămbăta*, cu *Duminica*, cu *Pascile* și așa mai încolo, pînă ce, după o seculară acțiune și reacțiune, ambele credințe s'aă amalgamată într'ună singură totă, în care însă pentru ochii istoricului chiară astăđi mai trăescă ambele....

OPERELE D-LUI B. PETRICEICU-HASDEU

1. *Vięta și scrierile lui Luca Stroici*; București, 1864, în 16. *Epuisé*.
2. *Filosofia portretului lui Tepeșu*; București, 1864, în 16. *Epuisé*.
3. *Analise literare externe*; Wolf, Raicevici, Eutropius, Palauzow etc. București, 1864, în 16 *Epuisé*,
4. *Micuța*, o nvelă satirică; București, 1864, în 16. *Epuisé*.
5. *Ión Vodă celă cumplită*; cu un portret și 10 gravure; București, 1865, în-8. pagine 246. *Epuisé*.
6. *Schylock, Gohseck și Moise*; studiu literar; București, 1866, în-8.
7. *Talmud*; studiu filosofic; București, 1866, în 8.
8. *Industria națională față cu principiul concurenței*; studiu politico-economic; București, 1866, în-8.
9. *Răsvan-Vodă*; dramă istorică în 5 acte în versuri; București, 1868, în 8.
10. *Istoria toleranței religioase în România: protestanți, catolici, mahometani, lipoveni și jidani*, edițiunea 2, București, 1865, în 8. — Prețulu 2 franci; pe hârtia velină — 3 franci.
11. *Satirulă*, țiară umoristică; București, 1866, în-fol. *Epuisé*.
12. *Archiva istorică a României*; București, 1865—1867, în 4, 4 tomuri mari; prețulu 40 franci.
13. *Poesii*; București, 1873, în 8.
14. *Istoria critică a Românilor*; tomulă 1-iu, a 2-a edițiune. Tomulă II sub presă. În-4 mare în-2 colone fără linie. Prețulu tomulă I—24 franci.
15. *Principie de filologia comparativă*. Cursu ținutu la Facultatea de Litere din București. Aă eșit numai patru lecțiunl, pag. 108. — 4 franci. Pe hârtia velină 6 franci.
16. *Fragmente pentru istoria limbăi române. Elemente Dacice. I. Ghiuț*.— București, 1876, în-8, pe hârtia velină, țipărită în 100 exemplare, 3 franci.
17. *Fragmente pentru istoria limbăi române. Elemente Dacice II. Ghiob*. — București, 1876, în-8, pe hârtia velină, țipărită în 100 exemplare. — 3 franci.
18. *Baudouin de Courtenay și dialectulă slavo-turanică din Italia* — Cum s'aă introdusu slavismele în limba română? — Notită lingvistică.—București, 1876 în-8, pe hârtia velină, țipărită în 100 exemplare — 2 franci.
19. *Đina Filma. Gofu și Gepiđi în Dacia*. — Studiu istorico-lingvistică. București 1877, în-8, pe hârtia velină, țipărită în 100 exemplare. — 2 franci.
20. *Columna lui Traian*. Revista mensuală pentru istoriă, lingvistică și psihologia poporană. 7 tomuri.
21. *Trăi crai dela Resărită*; comediă în 2 acte. București, 1879, în-16 2 franci.
22. *Originile Craiovei 1230—1400*. București, 1878, în-8. 4 franci.
23. *Cuente den bătrâni*. Tom. I. Limba română vorbită între 1550-1600. Studiu paleografico-lingvistică; 448 pag. în 8 maj.
24. *Cuente den bătrâni*. Tom. II. Cărțile poporane ale Românilor în secolulă XVI, Studiu de filologiă comparativă. Pagine XLVI și 768 în-8 maj.
25. *Cuente den bătrâni*. Săplementu la tomulă I. Controverse. Pagine a—u și CX în 8 maj.
26. *Cuente den bătrâni*. Tom. III. Istoria limbăi române. Făsc. I, pag. XVI, 160.